Ára: 3,80 forint

Magyar Nemzet

Szombat
1989.
június 17.
LII. évfolyam
140. szám

A HAZAFIAS NÉPFRONT LAPJA ● ALAPÍTOTTA: PETHŐ SÁNDOR

5601 BÉKÉSCSABA
Pf.: 35.

„Őrizzétek meg a forradalom vívmányait..., állítsátok helyre a bizalmat"

Emelkedett gyásszal búcsúzott az ország 1956 vértanúitól

Százezrek rótták le kegyeletüket a Hősök terén — Családtagok, barátok, harcostársak tisztelgése az Új köztemetőben — Kegyeletes megemlékezés országszerte — Világlapok, nemzetközi hírügynökségek kommentárjai

Hősök tere. Hősöktől búcsúzik itt az ország. Évtizedekig csak szívmélyben lehetett tisztelettel adózni helytállásuknak, önfeláldozásuknak. Most mintha itt volna az egész ország: az egyre sűrűsbödő tömegben — csönd, rend — táblák: Gyula, Szeged, Szombathely... és: Székelyföld. A ravatalok mellett hozzátartozók, barátok, küzdőtársak.

Öt koporsó. Koszorúk borítják őket. Elébük teszik le virágaikat, csokraikat, koszorúikat az emberek. Végtelen a sor: eljöttek nehezen járók és tolókocsihoz kötöttek. Kisgyermek apja vállán.

Öt koporsó, s fölöttük a hatodik. Nemzeti színű virágokból fonták rá a koszorút. Üres ez a koporsó, s mégis nehezebb, súlyosabb a többinél. Ebben van valamennyi áldozat emlékezete, azoké, akik most még névtelen sírban fekszenek, de azoké is, akikről talán azóta sem tudnak az övéik. E koporsók előtt megáll-e lelkiismeretünk?

A hozzátartozók széksorai előtt idős asszony áll. Reggel óta, mozdulatlan, mintha Niobé eleven szobra volna. Tisztelet az öregasszonyoknak! Az ő szívükben élnek, akik előbb haltak meg, mint ők. Odakint a temetőben is. Van, akit támogatni kell: odalipeg a megásott sírhoz, lehajolni már nem tud, szelíd kézzel dobja oda virágját. A sírok és a temetői ravatalok között ott áll magányosan, egy fejkendős öreg néni. Fiát, férjét gyászolja? Vagy csak egy ismerőst? Szomszédot?

Itt-ott föl-fölcsuklik a sírás, más a szemét törli. Régi ismerősök szorítanak kezet: egyikük itthon, másik valahol a nagyvilágban készült erre a napra. Olyanok is kezet szorítanak, átölelik egymást, akik talán sosem találkoztak korábban, de itt, most — a Hősök terén, a temető emlékhellyé nemesedett 301-es parcellájában — egymásra találnak. Látható és tapintható köteléknél erősebb az, ami összekapcsolja őket.

Nevek: férfiak, nők, fiatalok. Élt... a legtöbbjük húsz-egynéhány évet. Némán nézünk egymásra, amikor az egyik név után azt halljuk: élt tizennyolc évet.

Éltek? Élnek. Kint, a temetőben, minden név elhangzásakor egy fáklyavívő lép a mikrofonhoz és azt mondja (kiáltja): Köztünk maradsz! Nem lehet a szívekből kivetni azokat, akiket szeretet szép hűsége gyökereztet ott. A fájdalom talán csitul, a gyászt oszlatja a remény, hogy akik meghaltak, nem hiába haltak meg. Szabadság virul a hősök véréből.

Hősök tere. Ez is: a 301-es parcella.

Az utolsó út

A világ figyelmétől övezve, az egyetemes magyarság gyásznapja volt június 16-a. Tegnap, pénteken, a földgolyón mindenütt félárbocra engedték a magyar nagykövetségek homlokzatára kitűzött nemzeti zászlót. S gondolatban a nemzet mártírjainak megkésett végső tiszteletadására lélekben hazatért a nagyvilágban olyannyira szétszóródott magyarság apraja-nagyja.

Nagy Imre miniszterelnök, *Losonczy* Géza államminiszter, *Maléter* Pál honvédelmi miniszter, valamint *Gimes* Miklós újságíró és dr. *Szilágyi* József — aki a miniszterelnök titkári posztját töltötte be a forradalom napjaiban — szenvedéseinek színhelyén, ott, ahol titkos, aljas és törvénysértő perüket megrendezték, ott, ahonnan az utolsó este kivégzésük helyszínére vitték el őket, s ott, ahol nemrégiben, a kihantolást követően az igazságügyi orvosszakértői vizsgálatokat is elvégezték tetemük azonosítására, péntek hajnalban a Fő utca és a Gyorskocsi utcai oldalon hatalmas fekete zászlót lengetett a hajnali szél.

Még javában aludt a város, amikor napfelkelte után nem sokkal, fekete kocsikból álló, hosszú konvoj gördült ki a Fővárosi Temetkezési Intézet Mező Imre úti kapuján. A huszonegy Skoda furgon karavánjának élén haladó gépjárművei szállították már hajnalban a Hősök terei gyászszertartás helyszínére az 1956-os népfelkelés utáni szörnyű megtorlás öt mártírjának földi maradványait. Utolsó útjuk első állomására — félúton a Fő utcai börtön, valamint a gyűjtőfogházbeli kivégzésük, s a rákoskeresztúri Új köztemető immáron szimbólummá vált 301-es parcellája között — pont abban az időpontban érkeztek meg csontjaik, amidőn harmincegy évvel ezelőtt, éppen az ítélet-végrehajtó elé kísérték hármójukat, egyenként.

Öt óra volt.

Úgy tudjuk, fél hatkor már egyikük sem élt, gyötrelmes, embertelen körülmények között fejezték be földi pályafutásukat. De a magyar emberek az évtizedek múlásával sem feledkeztek meg róluk, még ha csak gondolatban is tehették, de hűen ápolták emléküket.

Tegnap fél hatra már a ravatalokra helyezték az egyszerű, barna, aranybetűs feliratú koporsókat, az ünnepi alkalomra méltóságteljesen fekete-fehérbe öltöztetett Műcsarnok lépcsőjén, párhuzamosan egymás mellé, s középen, legfelülre tették a sorstársaikat, az 1956-os forradalom valamennyi ismert és ismeretlen, néven nevezhető vagy névtelen, elfelejtett vagy emlékeinkben őrzött, lelkileg köztünk élő, de életét a hazáért feláldozó magyar polgárt jelképező üres koporsót, oldalán a felirattal: *Mártírjaink, 1956.*

A kegyelet lerovására érkezők szeme elé táruló megrendítő hatású látvány kigondolója és megtervezője ifjabb *Rajk* László volt — *Bachmann* Gábor közreműködésével —, akinek személye és neve óhatatlanul párhuzamokat ébreszt mindenkiben, a „soha többé" jegyében lezajlott 1956. október 6-i, emlékezetes végső tiszteletadással, amikor — mint láttuk és tapasztaltuk tegnap is — az egész ország *gyászolt* és *temetett, fejet hajtott* és *emlékezett.*

Már fél hatkor is szép számban voltak olyanok, akik néhány szál virágot helyeztek a múzeum fekete bársonnyal letakart lépcsőire, a néhai magyar miniszterelnök koporsója tövébe.

*

A gyászszertartás pontban 9 órakor kezdődött el. Először a főváros, az ország, valamint a világ minden részéről érkezett emberek tömegei rótták le tiszteletüket a koporsók előtt, elhelyezve a kegyelet, a megemlékezés koszorúit és virágait.

A gyászszertartás megkezdése után egy órával, 10 órakor *Sinkovits* Imre Kossuth-díjas színművész lépett a ravatalozó előtt felállított mikrofonhoz, hogy felolvassa a hozzátartozók, a Történelmi Igazságtétel Bizottsága, a Politikai Foglyok Szövetsége, valamint más ellenzéki és alternatív szervezetek nyilatkozatát.

A magyar nemzethez szóló felhívás hangsúlyozza, hogy 1989. június 16-a a nemzeti gyász és megemlékezés napja, amelyen Nagy Imre és mártírtársain kívül kegyelettel adózik az ország mindazok emléke előtt, akik 1956-ban életüket áldozták: *a harcokban elesettek, a statáriális eljárás áldozatai, a halálra ítéltek és kivégzettek előtt.* Utal arra, hogy a Budapesten és vidéken a temetők elhanyagolt részein és árkaiban, jeltelenül elhantoltak hozzátartozói több mint három évtizeden át hiába követelték a sírok megjelölését, a hamvak kiadását, emberhez méltó eltemetésük lehetővé tételét. Most a rendszer mély válsága és részleges átalakulása, valamennyi ellenzéki erő nyomatékos követelése és a nemzetközi nyomás hatására, a hatóságok elvégezték az öt kivégzett vezető holttestének

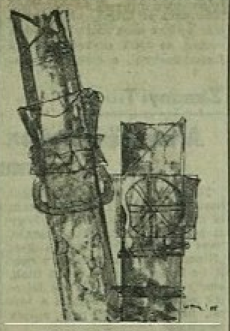

Kopcsik Károly rajza

exhumálását és azonosítását, nyilvánosságra hozták a többi kivégzett névsorát, s *ígéretet tettek arra, hogy a közeljövőben hozzátartozóik őket is azonosíthatják, s méltóan eltemethetik.*

Az üzenet rögzíti, hogy harangzúgás adja hírül ország- és világszerte a gyászszertartás kezdetét. Felhív arra, hogy álljon meg ekkor minden városban és faluban a közlekedés, szólaljanak meg az autódudák, a gyárak kürtjei, s ki-ki ott, ahol van, némán emlékezzen a mártírokra. Utal arra is, hogy a temetés során elhangzik az 1956-os kivégzettek névsora, s egy-egy égő fáklya kioltása jelképezi a többnyire fiatalon kioltott életeket. Egyben arra szólít mindenkit: tartsa tiszteletben a hozzátartozók kérését, és a temetés zárt körű rendjét; a következő napon módja lesz egy-egy szál virágot vagy mécsest elhelyezni a síroknál.

Az üzenet felhívja az ország lakosságát: tartson nemzeti gyászt e napon, adja meg a végtisztességet 1956 minden mártírjának, tartózkodjon minden, a nap szelleméhez méltatlan politikai tüntetéstől, utcai demonstrációtól és konfliktustól. Szól arról is, hogy fekete és nemzetiszínű zászlók jelzik az országos gyászt, egy tragikus korszak temetésének napját, valamint a nemzet képességét egy új korszak megnyitására.

A felravatalozott koporsók mellett a mártírok egykori vádlott-társai, valamint hozzátartozói váltották egymást a díszőrségben.

Ott tisztelegtek gyerekeik, unokáik, dédunokáik is. Örömmel fedeztük föl köztük a külföldről ez alkalomból hazatért *Losonczy* Annamáriát (aki alig két hete adott életet Losonczy Géza unokájának), valamint ifjabb *Gimes* Miklóst és ifjabb *Maléter* Pált; ők mindketten harminchárom év múltán *először* járnak az óhazában.

A mártírok emléke előtt tisztelgők hosszú sorban két órán át vonultak el, néma főhajtással a ravatal előtt, virággal borítva a lépcsősorokat. Elhozták csokraikat Budapest, a vidéki városok, falvak lakosai, társadalmi szervezetek, intézmények, vállalatok dolgozói, a külhonban élő magyarság képviselői. A koszorúk között voltak a Hazafias Népfront vezetői, a „Székelyföld" feliratú tábla alatt gyülekezve lerótták kegyeletüket a ravatalnál a hazánkban menedéket talált romániai magyarság küldöttei is.

A gyászszertartás első szakaszának vége felé járva — 11 órakor — már csaknem 130 ezres tisztelgő sokaság népesítette be a Hősök terét és környékét.

Koszorúzás a kivégzettek koporsóinál

Tizenegy óra után néhány perccel kezdődött meg a protokolláris koszorúzás. Elsőként Nagy Imre szülővárosa, Kaposvár polgárai nevében *Baracskainé Horváth* Mária, *Hódos* Győző, *Mihalics* Veronika, *Papp* János helyezték el a kegyelet koszorúit a ravatalnál. Az Országgyűlés nevében *Szűrös* Mátyás, az Országgyűlés elnöke, valamint *Szentágothai* János, *Benjámin* Judit, *Fodor* István, *Pásztohy* András, *Pálfi* Dénes képviselők és *Mary György*, az Országgyűlés elnöki titkárságának vezetője rótták le kegyeletüket a koporsók előtt. A kormány nevében *Németh* Miklós miniszterelnök, *Pozsgay* Imre államminiszter és *Medgyessy* Péter miniszterelnök-helyettes koszorúzott. Ezt követően — a protokolláris koszorúzás ideje alatt — Nagy Imre koporsójánál Szűrös Mátyás, Németh Miklós, Pozsgay Imre és Medgyessy Péter váltotta fel a díszőrséget, míg az ismeretlen forradalmár koporsója mellett a koszorúzó országgyűlési képviselők tisztelegtek díszőrségben.

A megemlékezések folytatásaként a magyarországi egyházak és felekezetek képviselői hajtottak fejet a ravatalnál. A Magyar Katolikus Egyház nevében *Paskai* László bíboros, prímás-érsek, a Magyarországi Református Egyház nevében *Kocsis* Elemér püspök, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkészi elnöke, a Magyarországi Evangélikus Egyház nevében *Nagy* Gyula püspök-elnök, a Magyarországi Unitárius Egyház nevében *Huszti* János püspök, a Magyar Ortodox Adminisztratúra nevében *Berki* Feriz esperes adminisztrátor, a magyarországi izraelita hitfelekezet nevében *Schöner* Alfréd főrabbi helyezte el az emlékezés és a kegyelet koszorúit.

Ezután a hazai diplomáciai testületek képviselői koszorúztak. A Budapestre akkreditált diplomaták nevében José Pablo Morán *Val*, a Perui Köztársaság, Rudolf *Sova*, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság, Luis de la *Torre de Andrés*, a Spanyol Királyság és Mark *Palmer*, az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövete helyezték el koszorúikat. Ők rótták le egyúttal kegyeletüket az argentin, az ausztrál, a dán, az ecuadori, a finn, a francia, a görög, a holland, az indiai, az indonéz, a japán, a kanadai, a marokkói, az angol, az NSZK, a norvég, az olasz, az osztrák, a pakisztáni, a portugál, a svájci, a svéd, a török, a thaiföldi, a venezuelai nagykövetségek, valamint az izraeli érdekképviselet nevében is.

A koszorúzókon kívül a gyászszertartáson részt vettek — Albánia, Kína, a Koreai NDK és Románia kivételével — a szocialista országok Budapestre akkreditált diplomáciai képviseleteinek vezetői, illetve tagjai is.

Elhelyezte a ravatalnál koszorúját az Olasz Szocialista Párt nevében Bettino *Craxi* főtitkár, az Olasz Kommunista Párt képviseletében Achille *Occhetto* főtitkár, a Radikális Párt nevében Sergio *Stanzani* főtitkár és Emma *Bonino*, a vezetőség tagja, a Politikai Foglyok Szövetsége nevében *Kósa* Katalin, *Szőnyi* Tibor és *Fónay* Jenő, a magyarországi és az amerikai Recski Szövetség képviseletében *Kéry* Kálmán, *Faludy* György és *Zimányi* Tibor, az egykori munkástanácsok nevében *Abod* László és *Dénes* János. A Magyar Tudományos Akadémia képviseletében *Berend* T. Iván, a Magyar Írók Szövetsége nevében *Cseres* Tibor és *Nagy* Gáspár, a Történelmi Igazságtétel Bizottsága nevében *Lőcsei* Pál, *Rácz* Sándor, *Széll* Jenő, *Kosáry* Domokos, *Litván* György és *Erdélyi* Tibor koszorúzott.

Elhozták koszorúikat a ravatalokhoz a Charta '77, az NZS lengyel független diákszövetség, a Lengyel—Magyar Szolidaritási Társaság, a Románia Libera képviselői. Koszorúztak a ravatalnál a Független Kisgazdapárt, a Magyar Néppárt, az egykori Nemzeti Parasztpárt és Petőfi Párt, a Veres Péter Társaság, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, a Kereszténydemokrata Néppárt, a Márton Áron Társaság, a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság, a Magyar Demokrata Fórum, a Szabad Demokraták Szövetsége, a Független Magyar De-

MEGYEI KÖNYVTÁR BÉKÉSCSABA

mokrata Párt, a független magyar szakszervezetek, az egykori Márciusi Front és az Új Márciusi Front, valamint a Magyar Újságírók Országos Szövetségének tagjai. A Magyar Nemzet képviseletében Pethő Tibor, Csatár Imre és Kurcz Béla koszorúzott.

Koszorút helyeztek el Nagy Imre és mártírtársai, valamint az ismeretlen forradalmár koporsójánál számos külföldön működő magyar szervezet, alapítvány, folyóirat nevében, több hazai intézmény, emberi jogi szervezet, egyesület képviselői, valamint Maléter Pál volt osztálytársai, munkatársai és honvédtársai.

A hivatalos koszorúzást követően a lakosság további képviselői helyezhették el a kegyelet és a megemlékezés virágait a ravatafoknál.

Pontban 12 óra 30 perckor harangzúgás adta hírül az ország népének a gyászszertartás kezdetét. Országszerte a városokban és a falvakban leállt a közlekedés, megszólaltak az autódudák, a gyárak kürtjei. A kegyeletadók — a Történelmi Igazságtétel Bizottsága és a hozzátartozók felhívásának eleget téve — egyperces néma gyásszal emlékeztek a mártírokra.

A Hősök terén elénekelték a Himnuszt, majd — magnószalagról — Nagy Imre 1956. október 30-án elhangzott szavai töltötték be a teret: *„Magyar Testvéreim! Hazafiak! Hazánk hű polgárai! Őrizzétek meg a forradalom vívmányait, minden erővel biztosítsátok a rendet, állítsátok helyre a bizalmat. Ne folyjék testvérvér hazánkban!"*

*

Ezután *Vásárhelyi Miklós*, a TIB elnöke lépett a mikrofonhoz, hogy elmondja búcsúbeszédét.

Vásárhelyi Miklós:

Ne engedjük el többé egymás kezét!

Az imént hallottuk Nagy Imre szavait, amelyekkel 33 esztendővel ezelőtt, a forradalom viharában fordult az országhoz. S a megszólítottak, honfitársai, hallgattak reá. Elnémultak a fegyverek, nem folyt többé testvérvér, helyreállt a rend, elindult a megbékélés és a demokratikus átalakulás folyamata. Megőriztük a forradalom vívmányait, s a jövőt kezdtük alakítani. A világ csodálattal figyelt Magyarországra. A magyar név történelmünk során soha nem csillogott oly fényesen, mint az 1956-os forradalom napjaiban. A brutális külső beavatkozás eltiporta a forradalmat, véget vetett törekvéseinknek, reményeinknek, de nem olthatta ki 1956 és a fordulat jelképévé lett Nagy Imre emlékét.

Nagy Imre több volt, mint politikus; nagyvonalú és bölcs államférfinak bizonyult a legválságosabb órákban. Munkatársaival együttműködve, a koalíciós kormányra és a közvélemény józan többségére támaszkodva, átvezette az országot a véres konfrontációból a politikai megoldás, a békés kibontakozás útjára. Történelmi küldetése teljesítésében az ország törvényes miniszterelnökének felbecsülhetetlen segítségére voltak a vele mártírhalált halt harcostársai, Gimes Miklós újságíró, Losonczy Géza államminiszter, Maléter Pál honvédelmi miniszter, Szilágyi József, a kabinetiroda vezetője és az ismeretlen felkelők, harcosok, áldozatok ezrei, kiknek történelmi szerepére egy jelképes koporsó emlékeztet. Előttük és az 1956. november 4-i megtorlás minden áldozata előtt fejezzük most ki egy nemzet tiszteletét és háláját.

Kegyeleti szertartásra gyűltünk össze. Nem hivatalos aktusra, hanem a hozzátartozók, a barátok, a család utolsó búcsújára. És íme, most itt gyászol a család: százezrek ezen a téren, és milliók szerte az országban. Az egész ország. Magyarország. Minden magyar, itt a hazában, túl a határokon és szétszórva a világban. E nagy család tagjai egymásra találnak a végtisztesség felemelő óráiban. Ne engedjük el többé egymás kezét! Mert óriási feladat áll előttünk.

Nagy Imre üzenete ma időszerűbb, mint valaha. Csak a különbözőképpen gondolkodók és cselekvők kölcsönös türelme és engedékenysége, az előlegezett bizalom szellemében ragadhatjuk meg a kivételes, biztató lehetőséget, csak így valósíthatjuk meg a történelmi feladatot, csak így biztosíthatjuk a békés átmenetet egy európai, korszerű, szabad és demokratikus társadalomba.

A múlt tanít és kötelez. Ne maradjunk a szavaknál. Ne ígérgessünk, ne fogadkozzunk! Hisz 33 esztendeje éppen erről a térről indultak el Nagy Imre és társai a szószegés és árulás áldozataiként kálváriájuk utolsó stációjára, miután alig néhány héttel korábban, a Rajk-temetésen ünnepélyes fogadalom hangzott el, hogy ilyen szörnyűség soha többé nem fordulhat elő.

A gyász és a visszaemlékezés szívszorító perceiben a társadalom kész a megbékélésre, mert így kívánja az ország érdeke, és mert ezzel fejezi ki tiszteletét Nagy Imre és mártírtársai iránt. De a békés magyar nem felejt, és türelmetlen is meg nyugtalan is. Tettekre vár, gyors, határozott cselekvést kíván. Szabad hazát, jogállamot, tisztességes megélhetést. Olyan demokratikus, szociális, igazságos és törvényes társadalmat, amilyet a felkelt nép 1956 októberében megálmodott, és amely valóban az intézményes rend és a béke országa lesz.

Ismét sorsfordulóhoz érkeztünk. A hősi halál évfordulóján támasszuk fel a mártírok szellemi hagyatékát. S így zárjunk le végleg egy keserves korszakot, hogy új fejezet nyíljék nemzetünk történelmében.

*

Ezután Rácz Sándor, a Nagy-Budapesti Munkástanács egykori elnöke emlékezett elhunyt társaira. Az 1956-ban a munkások által megválasztott és a magyar nép által megbízott képviselet nevében jelentette a halottaknak és mindazoknak, akik a magyar haza földjében el vannak temetve.

Rácz Sándor:

Továbbra is küzdünk minden apró igazságért

Tisztelettel, hűséggel, becsülettel megőriztük 1956-os forradalmunk szellemét és továbbra is küzdünk minden apró igazságért. Az 1956-os magyar forradalom bebizonyította a világnak, hogy csak egy tisztességes politika létezik, az, amely a népből magából fakad, és amelyet fel is vállal a nép. Harminckét év kellett ahhoz, hogy ezt a napot megéljük. Nemhiába imádkoztunk szerte a világon mi magyarok, hogy megélhessük ezt a napot.

Szólnak a harangok szerte a világon, hirdetik a nagy-nagy magyar gyászt, de egyben azt is hirdetik, hogy a magyar nép újra föltámad. Vajon megvan a lehetősége ma annak, hogy a magyar hősök véréből felvirágozzon a magyar szabadság? Nincs meg a lehetősége ennek, mert nagyon sok akadály van még a magyar társadalom előtt. Az első és a legnehezebben kezelhető akadály a szovjet csapatok jelenléte Magyarország területén. Jelenlétüknek ezek a koporsók az eredményei, és a megkeseredett mai életünk is. Ezért kérjük a világ valamennyi becsületes emberét, közösen segítsük hozzá a Szovjetuniót, hogy minél hamarabb kivonhassa csapatait magyar hazánk területéről.

A második akadály a kommunista párt, amely görcsösen ragaszkodik a hatalmához, holott a napnál világosabb, hogy az, amit nem tettek meg 43 éven keresztül, az többé már nem tehető jóvá. Rajtuk múlott, hogy milyen volt ennek a 43 évnek a magyar élete. A magyar népnek csak el kellett viselnie, és ebbe roppant bele a magyar társadalom.

A harmadik akadálya az a szétfolyó társadalmi erő, amely a magyar társadalmat jelenti. Mindannyian tudjuk, hogy a magyar sorskérdést csak összefogással tudjuk megvalósítani. Ezért minden magyarnak felhívom a figyelmét: első kötelességünk, hogy fogjuk össze és ne millió pártba osszuk el a nemzet erejét.

Bízom az egyetemes magyarságban, hogy felülemelkedik apró érdekeken, hogy megvalósítjuk a magyar társadalmat, összefogunk magyar hazánk érdekében. A Magyarországon levő kommunistáknak még nagyon sokáig kell önmagukat rehabilitálni azért, hogy visszanyerjék hitelüket. De nekik sincs szentebb kötelességük, mint a magyar szabadság visszaszerzése. Álljanak közénk és küzdjünk ezért a szent célért együtt, hogy megvalósuljon ezeknek a halottaknak a parancsa. Ezért haltak meg, az ő utolsó kívánságuk a szabad, demokratikus Magyarország volt.

Öt perc nagyon kevés idő ahhoz, hogy az ezeréves magyar nép történetét, fájdalmát el lehessen mondani, ezért arra kérte a háromnegyed 1-kor már mintegy 250 ezerre gyarapodott tömeget, hogy együtt énekeljék el a Boldogasszony anyám című magyar egyházi éneket.

Elhangzása után Rácz Sándor így folytatta:

Ma a világ politikai közvéleménye szimpatizál a magyar törekvésekkel. De ebben a véleményben van valami kis fals is; nem a magyar nép jogos politikai igényeiből táplálkozik. Ezért arra kérem külföldön élő magyar honfitársaimat, hassanak oda, hogy az eredeti, a magyar nép számára megfelelő politikai igényeket támogassa a kultúrvilág. Befejezésül annyit: Ez a gyász, ezek a koporsók valamennyiünknek azt parancsolják, hogy soha egyetlen nap ne múljon anélkül, hogy ne emlékezzünk Nagy Imrére, mártírtársaira és a 301-es parcella névtelen hőseire, a pesti srácokra, akik nélkül nincs forradalom és akik nélkül nincs szabadság.

*

Ezután Mécs Imre vele együtt halálra ítélt bajtársainak nevében szólt.

Mécs Imre:

A mai nap korszakváltás határköve

Több száz embert temetünk ma. Miniszterelnököt, honvédelmi minisztert, államminisztert, értelmiségieket, sok-sok munkást, parasztokat, katonákat és civileket, keresztényeket, zsidókat, ateistákat, kommunistákat, cigányokat és nagyon egyszerű embereket, zömmel fiatal gyerekeket, és fiatal felnőtteket, néhány idős embert, temetjük a forradalmárokat, a népharag és a népakarat megtestesítőit, a mártírokat és áldozatokat, akik sokfelől jöttek, de a magyar szabadságért harcoltak, és vállalt sorsukban váltak eggyé.

Temetjük a felkelőket, a „szent suhancokat", akik szembeszálltak a világ legnagyobb hadseregével és egyszer kiszorították Budapestről. Akik a rettenetes november negyedike hajnalán a második agresszió csapásait testükkel próbálták felfogni.

Temetjük azokat, akik a szívükkel politizáltak, akik jellemesek voltak, akik visszaadták az ellopott hazát.

Temetünk tisztességgel, nemes egyszerűséggel, visszaszerzett öntudatunk méltóságával.

Nemzeti gyászt ülünk ma, amikor emlékezünk és együttérzünk a hozzátartozókkal, akik évtizedekig lopva és könnyeiket befelé nyelve gyászoltak, s akiknek kései elégtételt kell adni.

Gyásznap a mai, amikor a nemzet önmaga elvesztegetett 32 évét veszi számba. Nem itt tartanánk, ha a Szovjetunió akkori vezetői nem fojtják vérbe és könnybe nemes forradalmunkat! Nemcsak bűnt, óriási történelmi hibát követtek el, amikor brutálisan megakadályozták, hogy a magyar nép a maga útját járja. Kárt okoztak ezzel saját népeiknek is! A történelem csavarmenete kiásta eltemetett igazságainkat.

A megemlékezés napja van ma, amikor a forradalom dicső történéseire, elpusztított barátaink, apáink, nővéreink, testvéreink alakjára, személyére gondolunk. Felidézzük, kissé szégyenkezve, pironkodva őket, akikben akkori magunkat is látjuk, akik most már örökké azok maradnak, akik voltak, és akik egybeforrtak a forradalommal, a csodálatos napokkal, amikor a rejtezkedő, már-már halottnak hitt nemzet előbukkant, és ismét létezett, élt, egybeforrasztotta a népet.

A lelkiismeret-vizsgálat napja van, amikor mindenki magába néz: hogyan élt 32 évig, hogyan tudott úgy élni? Szabadság nélkül. Nézzenek magukba a gyilkosok, az őket segítők, a passzív gyilkosok, a mindent elnézők, a semmit sem tudni akarók, a beletörődők, a fejüket igába hajtók, a kényelmesek, tunya lelkűek, a porvány jelleműek, a hazát pusztítók, az árulók, a semmiemberek.

S nézzenek magukba a „tiszta" emberek. Miként tűrhették mindezt évtizedekig. Mennyit mulasztott ez a nép!

A mai nap a korszakváltás határköve: egy eleve rossz, a nemzet által elutasított, ránk kényszerített és minden tekintetben bukott rendszert temetünk.

De a remény napja is a mai: ha összefogunk, megteremthetjük azt, ami őseink vágya volt, amit kivégzett, temetetlen társaink velünk együtt akartak, és amiért életüket áldozták: A független, szabad, demokratikus Magyarországot.

Össze kell fognunk, és akkor a poklok erői sem fognak ki rajtunk! Most pedig mindenki fogja meg a mellette álló kezét, és mondjátok utánam: Megfogadjuk, Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál, Szilágyi József, Angyal István, Bárány János, Békési Béla, Brusznyai Árpád, Kósa Pál, Mecséri János, Nagy József, Péch Géza, Rajki Márton, Szabó Lajos és több száz kivégzett, elpusztított társuk emlékére, hogy népünk szabadságát okosan, összefogva, szívós kitartással kivívjuk, azt elvenni többet nem engedjük.

Az ő szellemükben megvalósítjük a forradalom örökségét.

Esküszünk,
hogy rabok többé
nem leszünk.
Esküszünk!

*

Zimányi Tibor az internáltak, a recski rabok és a kitelepítettek nevében szólalt fel.

Zimányi Tibor:

A megtörhetetlen lélek hozott össze bennünket

Történelmi időben, igazságot hozó a mai nap. Tudtuk, ha nem is mertük mindig remélni, hogy el kell jönnie. El kellett jönnie, mert a kétezer éves tanítás igaz: „Nincs olyan rejtett dolog, amely le ne lepleződnék és olyan titok, amely ki ne tudódnék. Ne féljetek azoktól, akik megölik a testet, hiszen a lelket nem tudják megölni!"

A lélek az igazi eleven erő, s ez az erő, a megölhetetlen lélek hozott itt össze bennünket. De addig hosszú utat kellett megtennünk.

Újkori rabszolgaként dolgoztunk a recski kényszermunkatáborokban, az internálótáborokban, a kitelepítettek kényszerlakóhelyein. Bűnünk az volt, hogy komolyan vettük a demokráciát, hogy talán tettünk is valamit érte, hogy valamilyen formában tiltakoztunk a demokrácia megsemmisítése ellen, fenntartásaink voltak a demokrácia elé akasztott „népi" jelzővel szemben. De a kitelepítéshez már elegendő volt a puszta létünk.

A hatalom erőszakos megszerzésénél nem számított semmi, nem számított a becsület, az erkölcs, a család együvé tartozása, s maga az emberi élet. A régi erkölcsi világot lerombolták, a családokat szétzúzták, akit nem semmisítettek meg, azt hamis vádakkal börtönbe csukták, s akikre még az úgynevezett igazságszolgáltatást sem pazarolták, azokat internálótáborba küldték, vagy a szószerinti pusztába, juhhodályokba telepítették, vagy alig öt évvel a náci koncentrációs táborok felszámolása és borzalmainak nyilvánosságra hozatala után — nem lévén Szibériánk — létrehozták a recski megsemmisítő tábort.

Ha Te, Nagy Imre, nem vagy, s nem veszed át a kormányt 1953-ban, akkor ma mi sem állnánk itt. Első intézkedésként megnyitottad a recski tábor kapuját, megnyitottad az internálótáborok kapuját, s megszüntetted a kitelepítettek kényszerlakhelyét.

De ha csak ezt tetted volna, akkor sem állhatnánk most itt az öt és a hatodik koporsó előtt, mert Te és küzdőtársaid ennél sokkal többet tettetek. Ez a hatodik koporsó a legnagyobb. Jelképezi a kivégzett százakat, a sortüzek áldozatait, az egyes megtorló központok által — eljárás nélkül — megölteket, de még azokat az orosz kiskatonákat is, akik azért veszítették életüket, mert átálltak a forradalmunk oldalára.

Óriási utat tettél meg, amíg moszkovitából a magyar nemzet függetlenségének egyértelmű harcosa lettél, vállalva a felülemelkedést minden, évtizedeken át beléd ivódott ideológiai téves beidegződésein, s csak egy cél vezetett, amelynél többet és szebbet politikus nem érhet meg, a teljes azonosulást a magyar nép akaratával.

A magyar nép akaratának felidézésével sok szó esik a nemzeti megbékélésről. Ezt szívből kívánjuk, azonban mint mindenütt, a mérlegnek itt is két serpenyője van. Csak azt kérjük, hogy az egyensúly helyreálljon. Ennek két elengedhetetlen feltétele van, egyrészt valamennyi áldozat megfelelő rehabilitációja, amelynek jelenlegi üteme és mértéke erősen kifogásolható, másrészt, hogy mindazok, akik a törvénysértések elkövetésében érintettek, vagy utólag egyetértésüket fejezték ki, önként távozzanak minden közéleti szereplésből. Csak ezek után válhat őszintévé és teljessé a nemzeti megbékélés.

Itt az élet és halál mezsgyéjén ne korlátozzuk magunkat. Ha valaha, itt a megsárgult csontokat tartalmazó koporsók előtt el kell mondanom, bármivel is járjon, bárkit is bántson, s bármi legyen a következménye, hogy Téged vádoltak hazaárulással, holott Te lettél a hazaárulás klasszikus esetének áldozata valamennyi küzdőtársaddal együtt.

Ha valahol, akkor itt, az egyéni megsemmisülés megrázó pillanatainak felidézésekor már nincs értelme semmi köntörfalazásnak. Az egyén áldozatának akkor van értelme, ha láthatatlan erővé változik, s ez a láthatatlan erő végül is, ha hosszú elfojtás után, ha hosszú elföldelés után, de napvilágra tör és nemzeti öntudat részévé válik.

Nem azért vagyunk itt a csontvázakkal teli koporsók előtt, hogy csak fájó szívvel elbúcsúzzunk, hanem hogy kijelentsük: áldozathozatalotoknak értelme volt, s benneteket egyszerűen nem lehet eltemetni.

Hulló véretek, derékba tört életetek számunkra példa, s példátok beleplántálódik minden magyar szívébe.

Kívánom, hogy a hozzátartozóknak az hozzon enyhülést a begyógyíthatatlan sebek számára, hogy megsokszorozva munkáltok a magyarság történelmi tudatában, míg csak él magyar a Duna-tájon.

Temetésekkel nem temetünk el benneteket, most keltek igazán életre! Példátokat követjük! Isten engem úgy segéljen!

*

Király Béla, az 1956-os Nemzetőrség parancsnoka a szabadságharcosok nevében mondott beszédet.

Király Béla:

Vér és erőszak nélkül kell szabad országgá válnunk

1958. június 17-én, amikor a borzalmas hír az Egyesült Államokban ért, Kéthly Annával kijelentettük, hogy addig nem tesszük a lábunkat a magyar állam területére, amíg a magyar népnek nem lesz lehetősége arra, hogy nyilvánosan kifejezhesse tiszteletét Nagy Imre és vértanútársai iránt. Ez a nap ma elérkezett, ha Kéthly Anna élne, ő is bizonyára itt lenne.

Amikor temetjük vértanúinkat, tanuljunk is tőlük!

Földbirtokreformot akart Nagy Imre, de a sztálinisták terveivel ellentétben a földet nem államosítani akarta, hanem azoknak a kezébe kívánta adni, akik megművelik, hogy erős, gazdag, boldog parasztság lehessen a nemzet egyik szilárd pillére. Amikor a második világháború alatt a moszkvai rádió magyar adásaiban a Hitler elleni harcra buzdította hallgatóit, szavaiból a nemzet sorsa iránti aggodalom sugárzott. A sztálinisták akkor kezdték őt „nacionalistá"-nak bélyegezni. Első miniszterelnöksége alatt (1953—1955) a „kis magyarok" műveltségének fokozására kívánt iskolareformot bevezetni, 1956-ban a nemzeti függetlenség apostola lett. TANULJUNK NAGY IMRÉTŐL: MAGYAR HAZAFISÁGOT!

A Kommunisták Magyarországi Pártjának II. kongresszusán 1930-ban nyíltan szembeszállt a sztálinistákkal a földreform kérdésében. A bolsevista gondolat megsértéséért akkor bélyegezték először „revizionistá"-nak, ami akkor főbenjáró bűn volt. — „Soha nem fogok vigyázba állni az Internacionálé előtt!" — vágta vissza Nagy Imre. A Szovjetunióban töltött tizenöt év alatt a sztálinisták frakciós küzdelmekben emésztették fel energiájukat, túllicitálva egymás szovjethűségét. Ő tanult, kutatott a Nemzetközi Agrártudományi Intézetben, a felszabadulásra készülődő haza újjáépítésén gondolkodott. TANULJUK MEG NAGY IMRÉTŐL AZT, HOGYAN KELL A NEMZETÉRT FÁRADHATATLANUL DOLGOZNI, BÁRHOVÁ VET IS BENNÜNKET A SORS!

Magyarországon, a fordulat évében tiltakozott a parasztságnak nyájként, kolhozokba terelgetése, az emberi jogok tömeges megsértése, a szakszervezetek és koalíciós pártok megsemmisítése ellen.

Nagy Imre 1947—48 körüli cselekedeteire emlékezve, engedjék meg, hogy tolmácsoljam önöknek a parlament volt elnökének, Varga Bélának, és Budapest volt polgármesterének, Kővágó Józsefnek közös óhaját, hogy a „nemzet hálája kísérje őt és vértanútársait". Első miniszterelnöksége idején, Nagy Imre a szovjet építmény lebontásába kezdett: kinyittatta az internálótáborok kapuit, megkezdte a politikai elítéltek rehabilitálását, megengedte a földműveseknek, hogy elhagyják a termelőszövetkezeteket és visszatérjenek a magángazdálkodáshoz, a nehézipari beruházások túlerőltetése helyett a fogyasztói ágazatokat támogatta. „Revideálta" a bolsevista elméletet és annak gyakorlati változatát, a szovjet rendszert. 1956-ban, a demokrácia és a nemzeti függetlenség államférfiává avatta a forradalommal együtt emelkedő nemzet. TANULJUK MEG NAGY IMRÉTŐL, HOGY A SZABADSÁGÉRT VALÓ KÜZDELEM ADDIG TART, AMÍG EGY SZEMÉLY IS SZOLGA!

Nagy Imrét egy világ választja el a sztálinistáktól abban, hogy tudta: hogyan lehet s kell az ideológiát alkalmazni a kormányzásban. A sztálinisták bilincset kovácsoltak az ideológiából és azzal verték vasra a nemzeteket. Számukra az ideológia volt az első és az ember a másodlagos. Hazánkat is az ideológia áldozati bárányává tették, hogy kiszolgáltassák népét a politika farkasainak. Ezzel szemben Nagy Imre az utilitarizmus szellemében az ideológiát úgy kívánta alkalmazni, hogy vele a legtöbb magyarnak a legtöbb jót juttathassa. Ha kellett alakította, „revideálta" a marxista ideológiát, hogy az az életben hasznossá válhassék. A doktrína csak eszköz volt Nagy Imrének, az emberséges, tudós államférfinak, a célja az ember boldogulása volt. TANULJUK MEG NAGY IMRÉTŐL, AZ EGYÉN BOLDOGSÁGÁN, AZ ESÉLYEGYENLŐSÉGEN ÁLL VAGY BUKIK A TÁRSADALOM EGYENSÚLYA!

Nagy Imre arra tanított, hogy a szomszédos nemzetekkel Európa szabad és semleges zónáját képező konföderációban egyesüljünk, aminek az előfeltétele az idegen uralom alatt élő magyar milliók ma elnyomott nemzeti, polgári és emberi jogainak visszaállítása lehet csak.

Egyesek azt állítják, hogy 1956-ban az „utca" sodorta Nagy Imrét olyan „szélsőségekbe", amelyekbe egyébként soha nem lett volna hajlandó elmenni. Igaz, hogy reformátor és nem forradalmár volt 1956 miniszterelnöke, igaz, hogy békésen, vérontás nélkül kívánta radikális reformjait megvalósítani. De ismerjük meg végre az igazi Nagy Imrét és jegyezzük meg, hogy azok a reformok, amelyeknek a forradalom alatt az élére állt, ugyanazok voltak, amelyekért ő már 1947 és 1956 között is síkraszállt, beleértve az egyén szabadságát, demokráciát, a többpártrendszert és a semlegességet is. TANULJUK MEG NAGY IMRÉTŐL, HOGY 1956 NEM VAKTÁBAN ELKÖVETETT TÉVEDÉSEK SORA, HANEM A MAGYAR NEMZET ŐSZINTE AKARATMEGNYILVÁNULÁSA VOLT!

Ellenségei habozó, bizonytalan embernek próbálják lefesteni Nagy Imrét. Ezt csak úgy tehetik, ha elhallgatják, hogy fogsága alatt Kádár ügynökei nemcsak szabadságot, hanem valószínűleg miniszteri tárcát is kínáltak neki. Tudniuk kellett volna a választ, mert Nagy Imre már 1956 júniusában kijelentette: „Egyet nem vállalok: meggyőződésem elvtelen feladását." Ehhez az álláspontjához az akasztófa árnyékában is ragaszkodott, nem árulta el a nemzetet, a vértanú sorsát vállalta inkább. A gyengeséggel vádolt Nagy Imre a szabadság eszméjének rettenthetetlen hőse volt. TANULJUK MEG NAGY IMRÉTŐL AZ ELVEINKÉRT VALÓ HELYTÁLLÁST!

Írástudók tanítsák a tájékozatlanokat, hogy az igazi Nagy Imrét megismerve gyarapodhassék nemzettudatuk és nemzeti büszkeségük. De mennél jobban megismerjük Nagy Imre humanitását, annál világosabb lesz az is, hogy emlékének megszentségtelenítése lenne, ha sírja széléről ujjal mutatnánk gyilkosaira. Fel kell ugyan tárni bűneik minden részletét, de ennek büntetőjogi következménye nem lehet. A felszabadult magyar társadalom törölje el örökre a halálos ítéletet, ne engedjen bosszúállást, előzzön meg minden megtorlást! Kínozza a bűnösöket lelkiismeretük — ha van — és ítéljen felettük a történelem. TANULJUNK NAGY IMRÉTŐL, DE TUDJUNK FELEJTENI IS, MERT AKI NEM TANUL A TÖRTÉNELEMBŐL, ÉS FELEJTENI SEM TUD, AZ MEGISMÉTELHETI A MÚLT HIBÁIT ÉS BŰNEIT!

Ám nehogy a helyünkre lépő nemzedékek fölcseréljék, hogy mit kíván a felejtés és mit kíván a tanulás, állítsuk helyre a Nagy Imre Intézetet! Folytassuk azt a tudományos munkát, amelyet a brüsszeli intézet elkezdett 1959-ben, 1989-től Budapesten! Kutassuk fel forradalmunk elő- és utóéletének valamennyi írott forrását, szólaltassunk meg minden élő tanút! Vallomásukból épüljön híd az emigráció és a hazai magyarság között, a köznek visszaszolgáltatott dokumentumok szolgálják a közeledés útját. TANULJUK MEG A KÜL- ÉS BELÜGYMINISZTER NAGY IMRÉTŐL, HOGY AZ ORSZÁG HATÁRAIN KÍVÜL S BELÜL A NÉP SORSA NEM KÜLÜGY ÉS NEM BELÜGY, HANEM A SZELLEMI MAGYARORSZÁG KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETE. Gyűjtsük be a történelmi dokumentumokat; TANULJUK MEG A MINISZTERELNÖK NAGY IMRÉTŐL, HOGY A SZELLEMI KÖZTULAJDON BIRTOKAIN IS MEG KELL SZÜNTETNI A BE-

SZOLGÁLTATÁST, az MSZMP archívumai helyett, független tudományos intézetnek kell gondoskodnia a nemzeti múlt ápolásáról, AHOGY AZ AKADÉMIKUS RANG NAGY IMRE NEVE MELLETT A TUDOMÁNYOS KUTATÁS SZABADSÁGÁRA KÖTELEZ!

Nagy Imre, *Losonczy Géza*, *Maléter Pál*, *Gimes Miklós*, *Szilágyi József* és félezer szabadságharcos bekövetkező temetése nem zár le semmit, hanem új korszakot nyit. Most már az 1956-os forradalom és az azt követő megtorlások minden áldozatának — élőnek és holtnak, különösen a névtelen szabadságharcosoknak — meg kell adni azt, amit áldozatukkal kiérdemeltek!

Ahogy a közelmúltban Spanyolországban totalitárius rendszerből, Uruguayban pedig véres katonai diktatúrából békésen valósították meg a demokratikus társadalmat, éppen úgy hazánknak is *vér és erőszak nélkül, békésen kell a szabadság országává alakulnia*. Ezt követeli a vértanúk emléke. FÉLEZER SZABADSÁGHARCOS VÉRTANÚ, NAGY IMRE, LOSONCZY GÉZA, MALÉTER PÁL, GIMES MIKLÓS, SZILÁGYI JÓZSEF, BAJTÁRSAINK, BARÁTAINK NYUGODJATOK BÉKÉBEN!

*

A szónokok sorában utolsóként a magyar fiatalok nevében Orbán Viktor (Fidesz) mondott beszédet.

Orbán Viktor:

A hatodik koporsóban a mi elkövetkező húsz évünk is ott fekszik

Az orosz megszállás és a kommunista diktatúra negyven évvel ezelőtt történt bevezetése óta a magyar nemzetnek egyszer nyílt alkalma, volt elegendő bátorsága és ereje ahhoz, hogy megkísérelje elérni a már 1848-ban kitűzött céljait, a nemzeti függetlenséget és a politikai szabadságot. Céljaink máig nem változtak, ma sem engedünk a 48-ból, így nem engedhetünk 1956-ból sem.

Azok a fiatalok, akik ma az európai polgári demokrácia megvalósításáért küzdenek, két okból hajtanak fejet a kommunista Nagy Imre és társai előtt. Mi azokat tiszteljük bennük, akik azonosultak a magyar társadalom akaratával, így le kellett számolniuk a szent kommunista tabukkal, azaz az orosz birodalom feltétlen szolgálatával és a párt diktatúrájával. Ők azok az államférfiak számunkra, akik az akasztófa árnyékában sem vállalták, hogy a társadalmat megtizedelő gyilkosokkal egy sorba álljanak, akik életük árán sem tagadták meg azt a nemzetet, amely elfogadta őket és bizalmát beléjük helyezte. Mi az ő sorsukból tanultuk meg, hogy a demokrácia és a kommunizmus összeegyeztethetetlenek.

Jól tudjuk, a forradalom és a megtorlások áldozatainak többsége korunkbéli, magunkfajta fiatal volt. De nem pusztán ezért érezzük magunkénak a hatodik koporsót. Mind a mai napig *1956 volt az utolsó esély arra, hogy nemzetünk a nyugati fejlődés útjára lépve gazdasági jólétet teremtsen*. A ma vállunkra nehezedő csődtömeg egyenes következménye annak, hogy vérbe fojtották forradalmunkat, és visszakényszerítettek bennünket abba az ázsiai zsákutcába, amelyből most újra megpróbálunk kiutat találni.

Valójában akkor, 1956-ban vette el tőlünk — mai fiataloktól — a jövőnket a Magyar Szocialista Munkáspárt. Ezért *a hatodik koporsóban nem csupán egy legyilkolt fiatal, hanem a mi elkövetkező húsz vagy ki tudja hány évünk is ott fekszik*.

Barátaim! Mi, fiatalok sok mindent nem értünk, ami talán természetes az idősebb generáció számára. Mi értetlenül állunk az előtt, hogy a *forradalmat és annak miniszterelnökét nemrég még kórusban gyalázók ma váratlanul ráébrednek, hogy ők Nagy Imre reformpolitikájának folytatói*. Azt sem értjük, hogy azok a párt- és állami vezetők, akik elrendelték, hogy bennünket a forradalmat meghamisító tankönyvekből oktassanak, ma szinte tülekednek, hogy — mintegy szerencsehozó talizmánként — megérinthessék ezeket a koporsókat. Mi úgy véljük, *nem tartozunk hálával azért, hogy harmincegy év után eltemethetjük halottainkat, nem jár nekik köszönet azért, mert ma már működhetnek politikai szervezeteink*.

A magyar politikai vezetésnek nem érdeme, hogy a demokráciát és szabad választásokat követelőkkel szemben, bár fegyvereik súlyánál fogva megtehetnék, a Pol Potéhoz, Jaruzelskiéhez, Li Penghez vagy Rákosiéhoz hasonló módszerekkel lépjenek fel.

Ma, harminchárom évvel a magyar forradalom és harmincegy évvel az utolsó felelős magyar miniszterelnök kivégzése után esélyünk van arra, hogy békés úton érjük el mindazt, amit az 56-os forradalmárok véres harcokban, csak néhány napra is, de megszereztek a nemzet számára. Ha hiszünk a magunk erejében, képesek vagyunk véget vetni a kommunista diktatúrának, ha elég eltökéltek vagyunk, rászoríthatjuk az uralkodó pártot, hogy alávesse magát a szabad választásoknak. Ha nem tévesztjük szem elől 56 eszméit, olyan kormányt választhatunk magunknak, amely azonnali tárgyalásokat kezd az orosz csapatok kivonásának haladéktalan megkezdéséről. Ha van bennünk elég merészség, hogy mindezt akarjuk, de csak akkor, beteljesíthetjük forradalmunk akaratát. Senki sem hiheti, hogy a pártállam magától fog megváltozni. Emlékezzetek: 1956. október 6-án, *Rajk László* temetésének napján a párt napilapja, a Szabad Nép öles betűkkel hirdette címlapján: Soha többé! Csak három hét telt el, és a kommunista párt ÁVH-s keretlegényeivel békés, fegyvertelen tüntetők közé lövetett. Két év sem telt el, és az MSZMP Rajkéhoz hasonló koncepciós perekben ítéltette halálra ártatlanok százait, köztük saját elvtársait. Mi nem érjük be a kommunista politikusok semmire sem kötelező ígéretével, nekünk azt kell elérnünk, hogy az uralkodó párt, ha akar, se tudjon erőszakot alkalmazni ellenünk. Csak ezen a módon kerülhetjük el az újabb koporsókat, a maihoz hasonló, megkésett temetéseket.

Nagy Imre, *Gimes Miklós*, *Losonczy Géza*, *Maléter Pál*, *Szilágyi József* a magyar függetlenségért és szabadságért adták életüket. A magyar fiatalok előtt ezek az eszmék még ma is sérthetetlenek: meghajtják fejüket emlékeztek előtt.

Nyugodjatok békében!

*

Orbán Viktor beszédét követően, fél kettő előtt néhány perccel befejeződött a Hősök terén a megemlékezés. A mintegy ötórás gyászszertartáson mintegy 250 ezer ember róttа le kegyeletét: a magyar nép búcsúzott mártírjaitól, elhelyezve a megemlékezés koszorúit és virágait. A tiszteletadás végeztével felcsendült *Erkel Ferenc* Ünnepi nyitánya. A koporsókat és velük együtt a mérhetetlen mennyiségű koszorút, virágokat autókra rakták, s a menet elindult a temető felé. A koporsókat és a kegyelet virágait szállító autókat a hozzátartozók és a vendégek kísérték a Rákoskeresztúri új köztemetőbe. Útközben végeszelen végig kisebb-nagyobb csoportokba verődött emberek várták a temetési menetet, ily módon is fejet hajtva azok előtt, akik a magyar függetlenségért áldozták életüket.

Gyászszertartás a 301-es parcellában

Néhány perccel múlt délután három óra, amikor megérkezett a Rákoskeresztúri új köztemetőbe a Nagy Imre és mártírtársai földi maradványait kísérő gyászmenet. Az 1956 utáni megtorlások áldozatainak végső nyughelyére — a sírkert kibővített 301-es parcellájába — már csak a hozzátartozók, az egykori sorstársak szűk köre kísérhette el a mártírokat. A temetőben a családtagok, a harcostársak, a barátok koszorúinak elhelyezése után olvasták fel a kivégzettek névsorát. A temetés előtti utolsó tiszteletadás során *Darvas Iván* és *Mensáros László* egyenként sorolta az áldozatok nevét:

Alapi László gépkocsikísérő (1920—1957. május 6.), *Andi József* gépmunkás, tartalékos főhadnagy (1924—1958. március 6.), *Angyal István* építésvezető (1928—1958. december 1.), *Ábrahám József* szerszámkészítő (1924—1958. június 11.), *Ács Lajos* honvéd (1938—1959. szeptember 8.).

Babér István MÁV-alkalmazott (1928—1959. február 13.), *Babolcsai István* csapos (1905—1958. március 6.), *Bakos Gyuláné* (sz.: Schabert Erzsébet) darukezelő (1930—1958. november 28.), *Balázs Ferenc* vízvezeték-szerelő (1933—1957. április 10.), *Balázs Géza* segédmunkás (1935—1957. július 20.), *Balla Pál* fakitermelő (1910—1957), *Balogh László* csatornázó (1925—1958), *Barabás Tibor* szállítómunkás (1917—1959), *Bartha Béla* segédmunkás (1927—1957), *Bartók János* traktoros (1936—1957), *Batonai István* targoncás (1928—1957), *Batonai László* segédmunkás (1927—1957), *Bán Róbert* rádiótechnikus (1934—1957), *Bárány János* szerszámkészítő (1930—1959), *Bencsik József* munkás (1932—1957), *Berecz György* gépkocsivezető (1924—1958), *Berta János* segédmunkás (1938—1959), *Berta József* bányász (1934—1958), *Békési Béla* orvostanhallgató (1926—1958), *Bobek Károly* műszerész (1933—1957), *Bódi József* kovácssegéd (1938—1958), *Bognár Ottó* csapatszállító csillés (1931—1958), *Bokor János* szabósegéd (1919—1958), *Bosnyák Gábor Sándor* kubikos (1930—1958), *Bóna Zsigmond* hengerszerelő (1930—1957), *Drusznyai Árpád* dr. tanár (1924—1958), *Burgermeiszter József* szerszámkészítő (1938—1958).

Czakó András segédmunkás (1928—1959), *Czermann Lajos* segédmunkás (1926—1959), *Czédli István* vasesztergályos, határőr őrvezető (1935—1958), *Czimmer Tibor* bányász (1923—1957), *Cziffrik Lajos* tsz-tag (1914—1958), *Csányi Sándor* (1929—1959), *Császár József* (1929—1958), *Czehi Károly* munkás (1928—1959), *Csermák János* pincér (1928—1959), *Csiki Lajos* honvéd hadnagy (1931—1958), *Csizmadia Ferenc* szállítómunkás (1932—1958).

Dobi Károly kőműves (1931—1959), *Dóczi Dénes* segédmunkás (1932—1958), *Dudás József* mérnök (1912—1957).

Ekrem Kemál művezető (1924—1957), *Erdész József* vájár (1927—1957), *Erdősi Ferenc* honvéd hadnagy (1935—1958), *Erős István* segédmunkás (1913—1958).

Farkas Imre bádogos szerelő (1929—1958), *Farkas Mihály* honvédtiszt (1928—1957), *Fáncsik György* anyagellenőr (1933—1960), dr. *Fáy Ferenc* kocsikísérő (1908—1958), *Fejes József Tibor* lakatos (1934—1959), *Folly Gábor* újságíró (1919—1957), *Földes Gábor* színész-rendező (1923—1958), *Földesi Tibor* villanyszerelő (1923—1958), *Franyó Ferenc* kocsis (1927—1958), *Futó János* bányász (1936—1959).

Galgóczi Zoltán bányász (1933—1958), *Garamszegi Alfréd* bányász (1918—1959), *Gábor László* munkaügyi osztályvezető (1930—1959), *Gábor Péter* munkás (1910—1958), *Geczkó István* gépkocsivezető (1926—1957), *Gerley József* vájár (1930—1958), *Géczi József* lakatos (1930—1958), *Gémes József* munkás (1909—1959), *Gimes Miklós* újságíró (1917—1958), *Gábor Ferenc* (1936—1956), *Gönczi Ferenc* gépkocsivezető (1931—1957), *Grossmann Frigyes* gépkocsivezető (1920—1959), *Gulyás Lajos* református lelkész (1918—1958), *Gyöngyösi Miklós* vízvezetékszerelő (1929—1957).

Hangodi István építőmunkás (1914—1957), *Harazin János* földműves (1908—1957), *Harmincz István* villanyszerelő (1928—1957), *Havrilla Béláné* (sz.: Sticker Katalin) orsózó (1932—1959), *Hámori István* gépkocsikísérő (1917—1961), *Herczeg József* (1933—1957), *Horváth István* (1936—1957), *Hullár Gábor* tartalékos alhadnagy (1924—1957), *Huzián István* szabósegéd (1924—1959).

Iván Kovács László raktáros (1930—1957), *Ivicz György* villanyszerelő (1936—1959).

Jakab András (1934—1957), *Józsa György* (1933—1957).

Kanyó Bertalan (1900—1957), *Katona István* (1920—1957), *Katona Sándor* nyomdász (1915—1957), *Kálmán Dezső* földműves, honvéd őrvezető (1934—1958), *Keller Károly* szállítómunkás (1925—1959), *Kicska János* honvéd főhadnagy (1931—1958), *Kiss Antal* fűtő (1933—1957), *Kiss Sándor* (1899—1957), *Kiss István* nyomdai csiszoló (1928—1958), *Klenovszky István* építőmester (1936—1958), *Kocsis Sándor* munkás, rendőr tizedes (1928—1957), *Kocsis Béla* segédmunkás (1924—1958), *Kolompár Mátyás* segédmunkás (1924—1957), *Kolonics János* bányász (1935—1959), *Kolozsi István* (1913—1958), *Komjáti Ferenc* MÁV-alkalmazott (1920—1957), *Kondorosi Imre* géplakatos (1922—1959), *Körsös József* géplakatos (1935—1958), *Kósa Ferenc* munkás (1938—1958), *Kósa Pál* asztalos (1921—1959), *Kosztena Gyula* munkás (1933—1959), *Köté-Sörös József* vándoriparos (1927—1959), *Kovács Dezső* szigetelő (1920—1958), *Kovács Ferenc* segédmunkás (1931—1957), *Kovács Imre János* vasesztergályos (1929—1958), *Kovács István* elektromérnök (1927—1957), *Kovács József* munkástanácselnök (1926—1958), *Kovács Lajos* segédmunkás (1927—1961), *Kőrösi Sándor* fotólaboráns, tartalékos honvéd főhadnagy (1932—1958), *Krausz Gyula* segédmunkás, honvéd (1934—1959), *Kuti István* százados, élt 33 évet.

Lachki Albert szerszámkészítő (1933—1958), *Lakos János* szabósegéd (1920—1957), *Laurinyecz András* egyetemi hallgató (1927—1957), *Lengyel László* segédmunkás (1936—1957), *Léderer Jenő Tibor* lakatos, honvéd (1935—1957), *Lénárd Ottó* péksegéd (1929—1958), *Losonczy Géza* államminiszter (1917—1957) (A börtönben meghalt.), *Lukács László* segédmunkás (1923—1959).

Magori Mária takarítónő (1913 1959), *Magyar János* vontatóvezető, honvéd (1934—1958), *Magyar Zoltán* határőr őrvezető (1933—1958), *Major Ernő* honvéd őrnagy (1913—1958), *Maléter Pál* vezérőrnagy, honvédelmi miniszter (1917—1958), *Mansfeld Péter* ipari tanuló (1941—1959), *Mayer Antal* villanyszerelő (1913—1958), *Mányi Erzsébet* (1936—1957), *Mecséri János* honvéd ezredes (1920—1958), *Merényi Ernő* gépkocsivezető (1914—1957), *Micsinai István* munkás (1917—1957), *Minczér József* bányász (1932—1958), *Modori Sándor* vájár (1923—1958), *Molnár Imre* határőr alhadnagy (1934—1957), *Molnár Károly* hegesztő (1930—1958), *Molnár Sándor* bányász (1933—1958).

Nagy András vasesztergályos (1934—1958), *Nagy Imre* miniszterelnök (1896—1958), *Nagy József* szállítómunkás (1929—1958), *Nagy József* vájár (1929—1958), *Nagy József* hentessegéd (1936—1959), *Nagy József* csillés (1934—1959), *Nagy Lajos* bányász (1927—1957), *Nagy Zoltán* bányász (1926—1957), *Nemcsók György* (1932—1961) (A börtönben öngyilkos lett; halálra ítélték.), *Németh József* kőművessegéd (1912—1959), *Nickelsburg László* műszerész (1924—1961).

Oláh Miklós raktárnok (1935—1957), *Onestyák László* segédmunkás (1938—1958), *Osváth Károly* műszerész (1933—1959).

Palotás József kovácssegéd (1935—1958), *Panzer Gyula Ferenc* villanyszerelő (1902—1958), *Papp József* centrifugálöntő (1927—1958), *Patyi István* kőműves (1913—1957), *Pálházi Ferenc* autófényező (1903—1957), *Pálinkás (Pallavicini) Antal* honvéd őrnagy (1922—1957), *Pekó István* földműves (1914—1957), *Petrus József* (1930—1958), *Péch Géza* mérnök (1931—1958), *Pércsi Lajos* honvéd őrnagy (1911—1958), *Pintér József* lakatos (1936—1957), *Pólya Ferenc Sándor* villanyszerelő (1913—1957), *Preisz Zoltán* szerszámkészítő (1925—1957), *Preszmajer Ágoston* vontatóvezető (1934—1957).

Rajki Márton dr. ügyvéd (1901—1959), *Renner Péter* térképész (1933—1958), *Rémiás Pál* honvéd hadnagy (1930—1958), *Rizmájer József* földműves (1935—1957), *Romvári József* munkás (1911—1957), *Rusznyák László* bányász (1933—1957).

Schiff János munkás (1930—1957), *Sikó Dezső* kazánfűtő (1930—1957), *Silye Sámuel* vasesztergályos, honvéd tizedes (1932—1959), *Simon Gábor* szabó (1934—1958), *Sipos Zsigmond* elektrotechnikus (1934—1957), *Soltész József* (?—1958), *Somlyói Nagy Sándor* munkás (1902—1959), *Somlai István* géplakatos (1936—1957), *Somogyi Tibor* honvéd tizedes (1935—1958), *Sörös Imre* lakatos (1932—1958), *Spannberger György* technikus (1913—1957), *Steiner Lajos József* szállítómunkás (1930—1958), *Szabó István* rokkantnyugdíjas (1920—1957), *Szabó János* gépkocsivezető (1897—1957), *Szabó János* gépkocsivezető (1928—1960), *Szabó Pál* honvéd őrnagy (1915—1958), *Szabó Károly* földműves (1924—1959), *Szabó Lajos Károly* munkás (1930—1959), *Szántó Farkas Béla* tartalékos honvéd főhadnagy (1922—1958), *Szász Zoltán* bányász (1930—1957), *Szegedi Flórián* villanyszerelő (1929—1958), *Szelepcsényi István* segédmunkás (1932—1959), *Szendi Dezső* honvéd alezredes (1923—1958), *Szente István* géplakatos (1937—1958), *Szente Károly* géplakatos (1906—1958), *Szigethy Attila* országgyűlési képviselő (1912—1957) (A börtönben meghalt), *Szilágyi József* dr. politikus (1917—1958), *Szilágyi László* (1924—1958), *Szirmai Ottó* dramaturg (1926—1959), *Szivák István* villanyhegesztő (1934—1959), *Szivós Géza* segédmunkás (1931—1957), *Szmrek Benjámin* földműves (1934—1957), *Szobonya Zoltán* dr. ügyvédjelölt (1909—1958), *Szörtsey István* fűtő (1891—1957), *Szrogh Sándor* honvéd (1935—1957).

Takács Kálmán fűtő (1909—1958), *Tihanyi Árpád* tanár (1916—1957), *Tomasovszki András* (1923—1958), *Toracz Sándor* agronómus (1930—1958), *Tóth György* (1909—1958), *Tóth Ilona Gizella* szigorló orvos (1932—1957), *Tóth József* segédmunkás (1927—1959), *Tóth László* segédmunkás (1914—1957), *Tóth Tibor* traktorvezető (1937—1957), *Török István* vasesztergályos (1930—1958), *Törzsök Géza* szabász (1911—1958), *Tumbász Ákos* segédmunkás (1935—1959), *Tutsch József* traktorszerelő (1929—1959).

Újvári József segédmunkás (1927—1958).

Vajgel Mihály (1932—1961), *Varga József* segédmunkás (1928—1957), *Varga Péter* határőr (1933—1958), *Vass Lajos* segédmunkás (1936—1958), *Veréb László* szerszámkészítő, honvéd (1935—1959), *Viskovics János* rakodómunkás (1918—1958).

Weintrager László (1928—1958).

Zódor János csillés (1936—1958), *Zrínyi János* segédmunkás (1925—1958), *Zsigmond Imre* (1924—1957), *Zsigmond László* MÁV-alkalmazott (1922—1958).

Az áldozatok életének kioltásáról egy-egy fáklya lángjának kioltásával emlékeztek meg a szertartás résztvevői. A nevek elhangzásakor a volt rabtársak mondtak néhány szót, így például többször felhangzott: „*Velünk maradsz!*", „*Közöttünk élsz!*", „*Nem távozol!*", „*Közöttünk vagy!*". Az egyházi szertartást kérő hozzátartozók kívánságára a katolikus, az evangélikus, a református egyház, a szabadegyházak, és az izraelita felekezet papjai szentelték meg a sírokat a napokban felállított kopjafák tövében. Amikor a névsorban a Nagy Imre-per áldozatait említették, a katafalkokra — a jelképes ravatalra — elhelyezett koporsókat a sírhoz vitték, ahol a családok által felkért személyek mondtak búcsúbeszédet.

*

Gimes Miklós újságíró sírhantjánál az egykori újságíró kolléga, az *Irodalmi Újság* 1956 előtti szerkesztője, a ma Svájcban élő *Molnár Miklós* mondott búcsúbeszédet a barátra, a társra, s mindenekelőtt az emberre emlékezve.

Molnár Miklós:

A haláláig volt hű a felismert igazsághoz

Néhány egyszerű szóval szeretném búcsúztatni *Gimes Miklóst*, a barátot, a társat, s mindenekelőtt az embert, akinek szívében annyi jóság és szeretet élt, mint kevesekében. Útján, közös tévutainkon is, az a kívánság vezette, hogy emberibb, szabadabb és igazságosabb társadalomban élhessenek honfitársai. És amikor felismerte, hogy zsákutcába jutott, minden társánál következetesebben vonta le a tanulságot. *A haláláig volt hű a felismert igazsághoz.*

Miklós senkinek sem tartozik számadással. Fiatal élete árán számot vetett s számot adott mindenről. De hűtlen lennék hozzá, ha elhallgatnám, hogy nem a vezeklés óhaja vezette, nem valami öntépő bűnhődés keresése, mint egyesek hitték róla és mondották. Miklós az igazságot kereste az igényes elme és a kritikus lelkiismeret szigorúságával. Sok szempontból nem is a saját századának, nem is az előzőnek gyermeke volt, hanem *Voltaire* és *Diderot* századáé. Barátai, újságírótársai gyakran tréfásan azt mondották róla: „*Miklós mindent tud, olyan, mint egy élő enciklopédia*". És amikor ezt mondom, arra a kisfiúra is emlékezem, aki nagy, meleg, csillogó szemével oly kiapadhatatlan kíváncsisággal nézett bele a világba és a könyvekbe, mint aki mindent meg akar tudni, tanulni, mérni, hogy azután szétoszthassa. Tudása csakugyan szinte végtelen volt. És ő is, akár orvos édesapja, akit gyengéden öreg Miklósnak nevezett, könyv nélkül tudott minden szép magyar verset. Öreg Miklóst a náci fasiszták ölték meg. Fiatal Miklóst azok, akikben valaha egy szép, új világ ígéretét látta. A felvilágosodásban hitt. A sötétség borította rá az árnyait.

1956-ban az utolsók közt volt, akik még akkor egy gyertyányi fényt gyújtottak az éjszakában. Illegális lapot indított. Az volt a címe: „Október huszonharmadika".

Most, béke hamvaidra, Miklós. Kísérje emlékedet híven az, ami az életben vezérelt: a szellem és a szerelem.

*

Losonczy Gézától, Nagy Imre kormányának egykori államminiszterétől a család és a régi barátok nevében *Gyenes Antal* búcsúzott.

Gyenes Antal:

Harcolni meggyőződésünkért

Több mint három évtized után állhatunk itt, hogy tisztességgel búcsút vegyünk tőled. Háborgó szívünk ezért megnyugszik — de nem nyugodhat meg, ha népünk és hazánk sorsára gondolunk. Mégis bíznunk kell azokban, akik őszinte elkötelezettséggel harcolnak ezért a népért, a válságból való kilábalásért. Bízunk a népben, hogy felismeri azokat, akik érte harcolnak őszintén, tettel és nemcsak szóval. S bízunk abban a nemzedékben, amelynek tagjai most olyan idősek, mint mi voltunk, amikor összetalálkoztunk, s amely nemzedék tagjai megvívják saját harcukat meggyőződésükért, és tenni fognak népünkért.

Maléter Pál vezérőrnagyot, honvédelmi minisztert — a család kérésének megfelelően —, evangélikus egyházi szertartás mellett helyezték végső nyughelyére. A Kilián laktanya egykori parancsnokát *Harmat Béla* evangélikus püspök és *Donáth László* evangélikus lelkész búcsúztatta.

János evangéliumának sorait idézték Maléter Pálra emlékezve: *nincs senkiben nagyobb szeretet annál, mintha életét adja barátaiért*. Majd így folytatták, ugyancsak az evangéliumi ige nyomán: *nem valósulhat meg egymástól függetlenül a szeretet, az igazságosság és a szabadság*. Maléter Pál élete és halála e hármas összetartozásnak eleven tanúsága, hiszen ő kezdettől fogva megélte a szeretetet, az igazságosságot és a szabadságot. Nemes harcát e dacos hitű hugenottákra emlékeztető kommunista végig megharcolta, s mindvégig hű maradt a földhöz és a néphez, melyből vétetett. Tartásban és tettekben magyar volt, valóságát azonban a tények éppúgy elfedik, mint a föld, amely 31 éve magába fogadta. Valóságát igazul csupán az emlékezet őrzi.

Az Úr irgalmába ajánlva Maléter Pál földi maradványait, a *Hiszekegy* és a *Miatyánk* soraival búcsúztak családtagok, barátok, harcostársak a kivégett honvédelmi minisztertől.

*

Nagy Imre koporsója mellett először *Méray Tibor* mondott búcsúbeszédet.

Méray Tibor:

Ha megfullad a szellem, nincs fejlődés, nincs jólét!

Nagy Imre, Magyarország törvényes miniszterelnöke négy évtizede — *Nagy* Ferenc száműzetésbe kényszerülése óta — az első és az egyetlen, akit 1956-ban nem külső parancs és belső diktatúra, *nem előre meghamisított választás, hanem a nép akarata emelt tisztébe*, Magyarország szabadságának és függetlenségének vértanúja! Eljöttünk ide, hogy még egyszer találkozzunk veled és búcsút vegyünk tőled. Nagy Imre, a parlament egykori elnöke, aki székfoglalójában azt mondotta: „*A demokrácia híve vagyok, s legnagyobb vívmányának, a szólás szabadságának vigyázó őre leszek*". Az egészen újjászülető parlamentáris demokrácia, a szabad választások, a többpártrendszer hívei eljöttek ide, hogy lerójják kegyeletüket sírodnál.

Nagy Imre, a földosztó miniszter, akinek 1945-ös, saját kezével aláírt birtokleveleit száz- és százezer földműves család őrizte-rejtegette, a magyar parasztság ma itt áll a sírodnál. Nagy Imre, a MÁVAG gyár munkása, akinek kedvelt szólása volt: „*Vasas, ne hagyd magad!*", akinek 1956-os miniszterelnöksége idején megszülettek a munkástanácsok, a magyar munkásosztály most itt áll a koporsód mellett.

Nagy Imre, a tudós kutató, a közgazdász, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, eljöttek a sírodhoz az irodalom, a sajtó, a művészetek, a tudomány, a közoktatás, az egészségügy, a szellemi élet, az önálló kisipar és kereskedelem kezdeményező képviselői. Mert te voltál az, aki már első miniszterelnökséged idején kinyitottad annak a szabadságnak az ablakait, amely nélkül az alkotó szellem megfullad és amely nélkül nincs fejlődés, nincs jólét.

Nagy Imre, aki kitártad a börtönök ajtaját, aki megszüntetted az internálótáborokat, a kitelepítéseket, a kuláklistákat, itt vannak az elmúlt 40 év meghurcoltjai, megalázottjai és a büntetlenül büntetettek, akik neked köszönhették, hogy újból felemelhették a fejüket. Nagy Imre, aki 1954-ben egy beszédében a fiatalokról szólva először merészelted kiejteni azt az eretnek szót, hogy *kismagyarok*. Itt állnak most koporsód mellett azok, akiknek bölcsője halálod után ringott, itt áll az ifjúság, a magyar jövő.

Nagy Imre, aki magad 17 évig voltál emigráns, aki hazatérve azt mondottad: az volt a bűnöm, hogy szerveztem a földműves nép harcát a feudális nagybirtokrendszer megszüntetéséért, azért, hogy azé legyen a föld, aki megműveli, de ha el is űztek innen messzi idegenbe, nem voltam földönfutó, lélekben, gondolatban mindig itt voltam köztetek, ma eljöttek sírodhoz a világ négy sarkából a magyar emigránsok ezrei, akik akárcsak te, lélekben soha sem szakadtak el a hazától.

Imre bácsi! Drága, szeretett mesterünk! Szemünk felnyitója! Nem vezérünk, de atyai vezetőnk az önkény elleni harcban! Fiatal életünk, legszebb éveink Imre bácsija! Eljöttünk erre az utolsó találkozóra mi, akiknek megadatott, hogy ismertünk, hogy híveid és küzdőtársaid, olykor vitázópartnereid lehettünk, akiket bizalmaddal megtiszteltél. Őrizzük kézfogásod melegét, hangod mély zengését, hangsúlyod somogyi dallamát, bajuszpödrő kézmozdulatodat, szemed komor villanásait és felengedő mosolyát. Ismertük és ismerjük elveid és céljaid tisztaságát, makacs kitartásodat, mint ahogy ismertük habozásaidat és tévedéseidet is. De éppen így voltál ember, egész ember, emberi ember azok között, akik a többi ember fölött állóknak képzelték magukat. Húsz-harminc évvel voltál idősebb legtöbbünknél. S mert súlyos szívbetegség gyötört, néha talán átsuhant rajtunk a gondolat, hogy az élet szabályai szerint egyszer majd ott állunk a mellett a koporsó mellett, amelyikben a tested pihen. De arra nem gondoltunk, hogy ebben a koporsóban a földből kikapart csont-

jaid, vak szemüregű koponyád, megtörhetetlen gerinced csupasz csigolyái lesznek. Éppúgy, ahogy életed nagy tettével, az 1956-os forradalom vállalásával, meggyalázott, 31 éven át rejtegetett földi maradványaiddal is, ezzel a mai temetési nappal is, belépsz a magyar történelem legnagyobbjainak sorába. A maguk korának despotái által ugyancsak folyamatosan rágalmazott, menekülésre kényszerített, vagy erőszakkal kioltott szabadságfáklyák, *Rákóczi, Kossuth, Batthyány, Bajcsy-Zsilinszky* mellé. *Főurak, nemesek, nagybirtokosok, után, akik túllépve osztályaik korlátain az egész nemzet szószólói lettek, te voltál az első, akit a nép mélye küldött*, aki az addig mindig elnyomott osztályok gyermekeként alulról jöttél és így egyesítetted magad köré származási, felekezeti, véleménybeli különbözőségeik mellett az egész nemzetet. Mi sem lett volna könnyebb számodra, mint hogy galád elrablásod előtt vagy után egyetlen tollvonással, amivel lemondasz miniszterelnöki tisztedről, egyetlen behódoló mozdulattal, amivel megtagadtad volna a forradalmat, megmentsd az életedet. De te fogságodban sem lettél börtönőreid foglya. Te nem áldozati bárány vagy egy sokáig általad is osztott téveszme mindig újabb és újabb vért követelő oltárán, mint azok az elvtársaid, akiket egy másik temetőben most 33 éve temettünk.

Te tudatosan, magad választottad a mártírhalált, mert inkább akartál egyenes derékkal meghalni, mintsem térden állva élni. Ha te és mindazok, akiket ma veled együtt temetünk, *bűn nélkül valók voltatok*, mint ahogy *mi* azt *mindig tudtuk és valltuk*, s mint ahogy azt ma kivégeztetőid hatalmának közvetlen örökösei maguk is beismerték, ha a vádak koholtak, ha a terhelő tanúvallomások hamisak, ha a perek koncepcionálisak voltak, akkor azok, akik bitófára küldtek téged, benneteket, *nem egyebek közönséges gyilkosoknál*. Sokan közülük ma is élnek, köztünk járnak, bearanyozott nyugalomban élvezik elvesztett hatalmuk megőrzött kiváltságait. Méltatlanok volnánk hozzád, ha bosszúállást vagy gyűlöletet hirdetnénk. *Legyen büntetésük az 1956 óta most először újra összeforrott nemzet megvetése, legyen büntetésük az, hogy megértik, láthatják, hallhatják azt, ami ma történik. Legyen büntetésük az, hogy illúzióik szétfoszlottak, és előre sejthetik a jövő nemzedékek még megíratlan történelemkönyveinek ítéletét felettük.*

A nemzet tudja, a világ tudja és a hatalom mai birtokosainak is tudniuk kell, hogy mindaz, ami az elmúlt hónapokban történt, kihantolások a jeltelen sírokból, a mai ünnepélyes temetések nem a rendszer ajándéka. Mindezt *a nép vívta ki*, a ma egy éve, kivégzésed 30. évfordulóján *még rendőri erőszakkal szétvert magyar ifjúság vívta ki*. A nemzetközi közvéleménynek, az Egyesült Államok konzervatív és a Portugál Köztársaság szocialista elnökének, az Európai Parlament liberális elnökasszonyának, Párizs polgármesterének, a legkülönbözőbb országok képviselőinek, szenátorainak, 27 Nobel-díjasnak, az Emberi Jogok Nemzetközi és Magyar Ligájának összefogása kényszerítette ki.

Annak a pártnak a vezetői és tagjai, amely még ma is egyeduralkodó ebben az országban, csak úgy kaphatták meg tagsági könyvüket, csak úgy emelkedhettek mai pozícióikba, úgy voltak a vezetés felső, középső, sőt alsó rétegeiben is, ha előbb ellenforradalomnak nevezték 1956 forradalmát, ha előbb — bár képletesen — keresztülgázoltak ezen a gazzal, dudvával benőtt, besüppedt sírok százaival éktelenkedő 301-es parcellán. Ha van köztük olyan — és szeretném remélni, hogy van —, aki megbánta ezt, annak meg kell követnie téged és mártírtársaidat. Annak tudnia kell azt is, hogy kirendelt helytartók, fanatikus megszállottak, lelkiismeretlen kalandorok, vezérkedő felfuvalkodottak, álszerény országgazdák, szadista fenevadak, másokat megalázó parancsolgatók és a legszégyenletesebb parancsok alázatos végrehajtói, ravaszkodó karrieristák, fiatalkori ideáljaikat megtagadó élősdiek, gazdasági dilettánsok, a hatalmukhoz a kiebrudálásukig ragaszkodó politikus törpék mellett éltek, azok mellett, akik életük egyetlen győzelmét a saját népük fölött aratták. És még ehhez is idegen tankokra volt szükségük.

Az egyetlen államférfi, akit ez a párt Magyarországnak adott, te voltál. Mert egy államférfi ott kezdődik, ahol a legtöbb politikus véget ér. Azzal, hogy *saját érdekeit alá tudja rendelni népe érdekeinek*. Azzal, hogy nemet mer mondani a nála hatalmasabbnak is. Azzal, hogy *nem a népet tekinti szolgának, hanem magát a nép szolgájának*. Államférfi az, akinek az életműve, mint a tiéd, a halálával sem ér véget. Azoknak a kommunistáknak, akik új útra akarnak lépni, vissza kell kanyarodniuk ahhoz a Nagy Imréhez, aki egész tudatos életét abban a pártban töltötte, amely végül is gyilkosa lett; tudomásul kell venniük, és ki kell mondaniuk, hogy ha ez a párt valaha valamit is ért, akkor ez az volt és maradt, amit itt ez az öt koporsó takar. Am ugyanakkor a te életed a hibáival is tanít. 1953-ban és 1956-ban is túl könnyen hittél a báránybőrbe bújt farkasoknak, akik az első alkalommal kimutatták a foguk fehérjét, és részt vettek a szétszaggatásodban. Megtanultuk a sorsodból, hogy ne tékozoljuk a bizalmunkat, hogy ne a szavaknak, hanem csak és kizárólag a tetteknek higgyünk.

Imre bácsi, a sírodat, a sírt, ahol a nemzet nem süllyed el, hanem ahonnan újjászületése kezdődik, e sírt népek veszik körül, s az embermilliók szemében nemcsak gyászkönny ül, de ott villog benne a tisztelet, a csodálat is. Mert, amit 1956 tett, amit te tettél, amit a fegyvert ragadó magyar fiatalok és proletárok tettek, az *ennek a kis nemzetnek ezeréves történelme során első beleszólása volt nemcsak Európa, hanem a világ történelmébe*. A magyar 1956 óta semmi sem ugyanaz a világban, sem keleten, sem nyugaton, mint 1956 előtt volt. Ami azóta az Elba és a Csendes-óceán között történt és történik, Prágától, Varsón, a balti országokon, Jerevánon át, a szabadságukért kiállni merő pekingi fiatalokig — ha átmeneti tragédiák kísérték és kísérik is — az emberi felszabadulás nagy mozgalma innen indult el, az 1956-os Budapestről. Annak, ami néhány *éve* Moszkvában történik, a gyökerei ugyanide nyúlnak vissza. Annak a földrengéssorozatnak, amely most az egész kommunista világot megrázza, az epicentruma itt van, ebben a 301-es parcellában, s azoknak a reformkísérleteknek, amelyekhez tiszta szívvel sikert kívánunk, első elméleti és gyakorlati kezdeményezője itt fekszik ebben a koporsóban.

Engedtessék meg, hogy innen, Nagy Imre sírja mellől ahhoz a Szovjetunióhoz is szóljunk, amely neki 15 éven át második hazája volt, amelynek sohasem volt ellensége, ellenkezőleg: amellyel mindig felhőtlen barátságra törekedett. Nem rajta múlott, hogy nem sikerült. Hadd üzenjük e sír, e 301 kopjafa mellől: *mi a mai vezetést nem tesszük felelőssé elődeik, általuk is megtagadott elődeik bűneiért*. Ha a mai vezetők marxistáknak—leninistáknak vallják magukat, akkor a haláláig marxista—leninista Nagy Imre sírja mellől üzenjük nekik: mi egyetértünk *Marxnak* azzal az alapigazságával, hogy nem lehet szabad az a nép, amely más népeket elnyom. Mi egyetértünk *Leninnek* azzal az álláspontjával, hogy ha Finnország, ha Lengyelország, ha Ukrajna elszakad Oroszországtól, nincs abban semmi rossz. Mindenki, aki azt mondja, hogy van benne rossz, az soviniszta. Őrültség volna folytatni Miklós cár politikáját. Nagy Imre 1956-ban nem azért lépett ki a Varsói Szerződésből, hogy a Szovjetuniót provokálja. Azért lépett ki, mert Miklós cár őrült politikájának folytatói a Varsói Szerződés paragrafusait és saját ígéreteiket megszegve elkezdték csapataikkal elárasztani az országot. Nagy Imre nemcsak azért mondta ki a semlegességet, mert ez a magyar nép álma volt, hanem azért is, hogy garanciát nyújtson a Szovjetuniónak: az új Magyarország nem lesz egy másik katonai szövetség tagja, hanem békés és tisztelettudó szomszédja akar lenni.

A Szovjetunió sokszorosan nagyobb és hatalmasabb nálunk. Ha akar, megint eltiporhat minket. De új vezetőinek az elmúlt 33 év történelméből meg kell tanulniuk, minél mélyebbre taposnak másokat, ők maguk kétszer olyan mélyre süllyednek. Legyenek végre őszinte, békés és egyenrangú barátaink! Őszinte, békés és egyenrangú barátokra fognak találni bennünk.

Annak a Nagy Imrének a sírja mellől, aki már 51 évvel ezelőtt, 1938 júniusában *A Duna-völgyi népek szabadságharca* címmel írt tanulmányt, aki már 1945-ben közös Duna-völgyi agrártudományi intézetet tervezett, van egy szavunk egyes szomszédainkhoz is.

Több mint három évtizeddel ezelőtt láttam a Zeneakadémián a pártból kizárt, megbélyegzett, minden tisztétől megfosztott Nagy Imrét Kodály Zoltán páholyában, ahol együtt hallgatták az agg mesternek Zrínyi Miklós szövegrészeire épült új művét, együtt hallgatták, ahogy a kórus ajkán felcsendült: *„Ne bántsd a magyart!"* Nos, Nagy Imre sírja mellől azt üzenjük azoknak a szomszédjainknak, ahol százezrével vagy millió számra élnek magyarok: ne bántsák a magyart! Mi nem bántunk senkit. De a mieinket se bántsa senki. Annál kevésbé, mert a föld nemcsak azé, aki megműveli, a föld azé, aki rajta él. Ahol többségükben magyarok élnek, az a föld magyar.

Megváltozott 1956 óta nemcsak a Kelet, de a Nyugat világképe és szemlélete is. Azok, akik Nagy Imréről még úgy vélekedtek, hogy ő is csak olyan kommunista, mint a többi, akik addig el sem tudták képzelni, hogy valaki egyszerre lehet kommunista és hazafi, kommunista és reformátor, *Dubčekről vagy Gorbacsovról* már egészen másként gondolkodtak, vagy gondolkodnak. Azok, akikkel még el lehetett hitetni — és nem utolsósorban az olyan kommunista pártokra gondolok, mint az olasz, de elég széles nyugati tömegekre is —, hogy Budapesten egykori fasiszták, Hitler utolsó csatlósai ragadtak nosztalgiából vagy hálátlanul fegyvert a felszabadítóikkal szemben, azok rájöttek, hogy 1956 után Közép-Kelet-Európában a demokrácia első kivívói — ha csak rövid napokra is — a magyarok voltak. *Ennek a demokráciának újak és hosszú életű, reményekkel teljesek a kilátásai*. De gyorsan elhervadhatnak a zsenge hajtások. A gyász mai ünnepnapját holnap gyászos hétköznapok követhetik akkor, ha a születő demokráciának gyengék a társadalmi, a gazdasági, a szociális alapjai.

Nagy Imre és mártírtársai lettek légyen bár kommunisták, nem kommunisták vagy antikommunisták, nem olyan Magyarországért adták az életüket, és a túlélők sem olyan Magyarországért vettek részt a forradalomban, ahol a máris többmilliónyi szegények még szegényebbek lesznek, s ahol pöffetegen hivalkodhatnak a könnyű pénzszerzés ügyeskedői. Márpedig ez a veszély fennáll, ki tudja, nem ez-e a legnagyobb veszély? De hogyan teremtsünk társadalmilag is igazságos demokráciát? Olyant, ahol az erőseket korlátozzák és a gyengéket védik a szociális berendezkedés törvényei, hogyan vegyünk részt ifjú demokráciaként a világgazdaság könyörtelen futóversenyében, ha egy csődtömeg púpjával a hátunkon indulunk, és mindjárt a nekiiramodásnál ólomsúlyok nehezednek a lábunkra?

Az a Nyugat, amelyik 1956 előtt elnökeinek és külügyminisztereinek hivatalos nyilatkozataiban a *felszabadításnak*, a kommunizmus visszagöngyölítésének, a szakadék széléig sodrásának a politikáját hirdette a magyarok felé és nemcsak a magyarok felé, amelyik 1956-ban rádióján keresztül uszított a túlságosan mérsékelt Nagy Imre ellen, a végveszély bekövetkeztekor hagyta, hogy ne a kommunizmus, hanem mi zuhanjunk a szakadékba, a kisujját sem mozdította értünk. Az a Nyugat, amelyik az utóbbi két évtizedben királyok, királynők, államelnökök, miniszterelnökök látogatásai vagy meghívásai alkalmával melegen szorongatta annak a kezét, aki Nagy Imre és minden 1956-os mártír kivégzésének legfőbb budapesti felelőse volt, s amelynek gazdasági szakemberei versengve tömték e garázda vezetésnek a zsebébe a dollármilliókat, *megfeledkezve azokról az elemi biztosítékokról is, amelyeket saját, legegyszerűbb állampolgáraitól is megkövetelnek, arról, hogy kinek adják a hiteleket, van-e rájuk fedezet és mire használják fel őket*, az a Nyugat elgondolkozhatnék azon: *vajon csupán a magyar nép adósa-e neki, nem adósa-e ő is valamelyest ennek a népnek?*

Nincsenek túlzott illúzióink. Tudjuk, hogy a világhatalmak vetélkedéseiben, a világbankok hideg könyveiben nincs olyan rovat, hogy hála, és kevés a súlya ennek a 301 kopjafának is. De *a nyugati vezetőknek is tudniuk kell, hogy országaik nagyvonalúsága nélkül nem lesz itt virágzó gazdaság és virágzó gazdaság nélkül nem lesz igazi és tartós demokrácia*. Maguknak is segítenek, ha nekünk segítenek.

Szóljon utolsó szavunk arról, azokról és azokhoz, akikről, s akikhez elsőként kellett volna fordulnunk. Emlékezzünk Nagy Imrénéről, született *Égető* Máriáról, erről a nagyszerű asszonyról, akit nem fakósága, hanem erős egyéniségével együtt járó, s vezető körökben olyannyira szokatlan szerénysége tett jóformán láthatatlanná férje mögött, aki egy életen át állt töretlenül mellette, és haláláig hordta érte a gyászt, s akinek a ma temetendők özvegyei közül egyedül nem adatott meg, hogy megérje ezt a napot. Ha van túlvilág, akkor Maca néni ma ott van, ahol mindig is volt: a férje, Imre bácsi oldalán. Emlékezzünk *Jánosi* Ferencre, aki református lelkészként kezdte pályáját, s aki igazából sosem volt politikusi alkat; akit azért kevertek bele Nagy Imre perébe, mert a veje volt, aki főként azért sínylődött évekig börtönben, lett ott olyan beteggé, hogy fiatalon, alig néhány évvel élte túl a szabadulást. S hadd forduljak hozzátok, Zsóka, Imre bácsi egyetlen leánya, János, Zsóka férje és Maca néni támasza a magányban, és feléték, unokák, Kati és Ferkó, akiket még akkor láttam, amikor a nagyapjuk büszkén sétáltatta őket, házastársaitok és a dédunokák, akik 30 év óta, vagy születésetek óta otthontokból kiűzetve, javaitokból kiforgatva, örökségetektől megfosztva, a társadalomból kirekesztve úgy hordtátok a homlokotokon azt a szégyenfoltot, hogy Nagy Imre családja vagytok, mint zsidók a sárga csillagot. S akik egyetlenegyszer sem hajtottátok meg a fejeteket az üldözők előtt, akiknek minden megszégyenítő kísérletére a megvetés volt a válaszotok, akiknek sem az elrabolt édesapát, nagyapát, sem az elrabolt 30 évet visszaadni nem lehet. A gyászolók között a többi családok tagjaival együtt ti hordjátok a legnagyobb, a gyógyíthatatlan sebet. Legyen ír a sebre az, hogy ma osztozik gyászotokban 15 millió magyar és az egész civilizált világ. Legyen ír az, hogy Nagy Imre neve, amíg magyarok élnek a földön, e nép hálájában és emlékezetében halhatatlanul, kitörölhetetlenül élni fog.

*

Méray Tibor után *Kopácsi Sándor*, Budapest egykori rendőr-főkapitánya, a Nemzetőrség országos parancsnokának helyettese búcsúzott a miniszterelnöktől.

Kopácsi Sándor:

Az újrakezdés, a megújulás, az életakarat programja támadt fel

Az elmúlt 14 évben sok emigráns társammal együtt e nap eljövetéért harcoltam. Tudtam, éreztem, hogy az 56-os forradalom kivégzett vezetőinek és harcosainak a sírját nem lehet megkerülni, ha a nemzet túl akar lépni azon a szakadékon, amelybe a sírba eresztők taszították áldozataikat és az országot. Tudtuk, nemcsak a végtisztesség, de a történelmi igazságtevés napjának is jönnie kell.

Maléter Pál az 1958-as júniusi tárgyalás egyik szünetében azt mondta: „Sándor, te valószínűleg életben maradsz. Eljön számodra is az igazi nagy tanúságtétel ideje. Ne feledd: Tököl, Sashalom, Gorkij fasor, Fő utca és ..." Igen, a tőrbecsalás helyétől az utolsó állomásig: Kozma utca, kisfogházudvar, a gyalázatos kivégzés színhelyéig. Most eljöttem feleségemmel a tanúságtevésre. Megbékélt szívvel, bosszúvágy nélkül, a változás reményét hordozó Magyarországra, hogy tisztelegjek a mártírok emberi és politikai nagysága előtt, amikor az ország templomaiban megkondulnak a harangok. Őértük, akik életüket adták az ország megújulási eszméjéért, akik tudatosan vállalták az áldozatot a nemzet jövőjéért. Most itt állunk és fejet hajtunk az ismeretlen szabadságharcosok jelképes koporsója, halálba küldött vádlott-társaim, Nagy Imre miniszterelnök, Maléter Pál honvédelmi miniszter, Losonczy Géza államminiszter, dr. Szilágyi József, a miniszterelnök titkára és Gimes Miklós újságíró koporsója előtt.

Hiszem, hogy Nagy Imre politikai programja és végakarata támadt fel ezen a napon, és ez az, ami kivezetheti országunkat a válságból. *Az újrakezdés, a megújulás, az életakarat programja.*

Június 16-át az 56-os forradalom és szabadságharc gyászünnepének tekintjük, melynek a megbékélés napjává kell magasodnia. *A bűnbakkeresés és a bosszúállás helyett a megbékélés szellemére, társadalmi békére van szükség.* Ez nemcsak nemzeti érdek, de ezt követeli egyre növekvő hírünk, nevünk is a világban. Miért ne a magyar nemzet legyen ebben is példamutató, amely oly elszánt és nagyvonalú tudott lenni forradalmaiban, jelesül az 1956-os októberi napokban is.

A család akarata, hogy Nagy Imre a 301-es parcellában, az egyszerű szabadságharcosok között találjon végső nyughelyet. Jelképe ez annak a szolgálatnak és áldozatnak, amelyet a magyar népért, a jövőért hozott.

Ezt az összeforrást fejezte ki az a lány — akit a Széna téri csoportban „Vadmacskának" neveztek és aki most Izraelben él —, amikor az elmúlt évi párizsi jelképes temetés napján fát ültetett Jeruzsálemben, Jad Vasemben, az Igazak Kertjében Nagy Imre és Maléter Pál emlékére. Ezeket a fákat pár hónappal ezelőtt szentföldi zarándokutamon láttam, ahogy élnek, lombosodnak és terebélyesednek.

Harmincegy év a búcsú hosszú folyama volt. Imre bácsi! Megértük, hogy eszméid és magatartásod a magyar történelem példájává magasztosult. Harcostársaiddal körülvéve nyugodjál békében!

*

Szilágyi József sírjánál Lőcsei Pál újságíró — aki 1956 után maga is hosszú börtönbüntetésre ítéltetett —, a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének nyugdíjasa mondott búcsúszavakat.

Lőcsei Pál:

Nincs nemzeti megújulás a politikai erkölcs megújhodása nélkül

Szilágyi József koporsóját mindmáig az ellene elkövetett bűnök átláthatatlan sötétsége borítja. Jogi képzettségével hozzájárulhatott volna a törvényalkotás és a törvénykezés európai ihletésű új rendjének felépítéséhez. Felnőttként szerzett tudásával részese lehetett volna a mezőgazdaság műszaki korszerűsítésének. Férji hűségével, odaadó gondoskodásával támasza lehetne ma is a hozzá mindenben méltónak bizonyult, megfáradt feleségének.

Szilágyi József sem maga, sem mások által nem ártott senkinek, s a napokig győztes forradalomtól semmivel sem kapott többet, mint az ország bármely tisztességes, bűntelen polgára, szabadságjogokat és lehetőséget az emberhez méltó élet elkezdéséhez. Mégis vesztőhelyen végezte életét, mert vizsgálati fogsága idején vallatóinak, politikai terrorpere **során pedig, vérbíróinak szemébe vágta a teljes és tiszta igazságot** a magyar forradalomról, annak külhatalmi leveretéséről és a szovjet fegyveres erők segítségével összetákolt bábállam bűneiről.

Szilágyi József tiszta fogalmakban gondolkodott, s úgy is beszélt. A szovjet hadsereg november 4-én elkezdett intervenciója — az ő szóhasználatában — nem internacionalista segélynyújtás volt, hanem *hitszegő támadás, katonai agresszió a törvényes magyar kormány és a magyar nép ellen. A forradalom magas állású dezertőrjeiben ő nem a munkásparaszt kormányt, hanem a hazaárulók egy maroknyi csoportját látta. A népbírósági különtanácsot sem az igazságszolgáltatás letéteményesének, hanem a jogi köntösbe öltöztetett bosszú, a politikai ellenféllel való leszámolás hitvány eszközének tekintette.* Bátor szókimondásának előzményei pontosan követhetők ifjúkori közéleti szerepléseiben is. Már ifjú joghallgatóként teljes nyíltsággal állt ki a nagybirtokok felosztásáért. Nem hátrált meg az irredentizmus mindent elborító áradata elől sem, hivatásos politikusokat megszégyenítő bölcsességgel figyelmeztetett: a hitleri birodalom kezéből kapott területi revízió szerencsétlenséget hoz az országra.

Szilágyi József 41 éves korában, életét áldozva mondott ítéletet a XX. századi Európa nemzeteket és népeket pusztító szégyentanáról, a sztálinizmusról és a sztálinizmus uralmát november 4. után Magyarországon visszaállító bűnszövetségről. Ha politikának nevezhető mindaz, amellyel az utóbbi 50 évben a magyar nemzetet, a magyar társadalmat kormányozták, az tízszeresen, sőt százszorosan idegen volt Szilágyi József szellemi alkatától. Nála erélyesebben ugyanis senki sem vetette meg, és el nem utasította azt a politikát, amelynek kelléktárában kiemelt szerepe volt — és sajnos, még mindig van és lehet — a tanknak és a vízágyúnak, a hazugságnak és népcsalásnak, az ármánynak és szószegésnek, a tárgyalóasztalok alá rejtett tőrnek és méregnek. Ugyanakkor alkati adottsága, alaptermészete volt Szilágyi Józsefnek az a másik, ma még csupán pozitív utópiának számító politika, amely őszinte és jóhiszemű, bizalmat előlegező és követelő, igazságtudatában szilárd, de mindig erőszakmentes, a szegényekről, az elesettekről, a közügyekbe beleszólni képtelenekről soha meg nem feledkező. Ez a politikai eszmény indította el az ifjú joghallgatót közéleti pályáján, s ehhez tért meg pár éves úttévesztés után, ennek jegyében vállalta és szenvedte el a vértanúságot hazája és népe boldogulásáért.

A nagyhatalmi kapcsolatok óvatos elmozdulása egy merőben új, magasabb rendű kapcsolatrendszer felé — keserves évszázadok után — talán először teremt kedvező külső feltételeket Magyarország felemelkedéséhez. Ezt a nagy történelmi alkalmat csak akkor sikerülhet megragadnunk, ha mind a hatalom, mind pedig az ellenzék felelős vezetői megértik, átérzik a Szilágyi József által megszemélyesített politikaeszmény lényegét, és kölcsönös jó szándékkal felemelik a mindennapi politika gyakorlatát a tisztességes emberi foglalkozások színvonalára. Szilágyi József, megrendítően tiszta mártíriumával együtt, évezredes hagyományokkal szakító, magasztos politikaeszményt hagyott ránk, emlékeztetve bennünket: *nincs nemzeti és társadalmi megújulás a politikai erkölcs megújhodása nélkül.*

*

Miután a végére értek a kivégzettek névsora felolvasásának, „1956 minden hősi halottja és mártírja" előtt tisztelegtek. A fáklyatartók minden fáklyát kioltottak, majd az ismeretlen forradalmár üres koporsóját Nagy Imre koporsója mellé vitték. Itt *Forgács* Ferenc (Politikai Foglyok Szövetsége) mondott először beszédet.

Forgács Ferenc:

A szabadságban újraépülő nemzet őrködni fog békés álmotok felett

— Búcsúzni jöttünk a nemzet mártírjaitól, akik életüket áldozták fel a magyar szabadságért és a hazáért. Az 1956-os forradalom fénye bevilágította nemcsak hazánkat, hanem az egész világot is. Öröm és kétségek között élt a nemzet, de sajnos az öröm rövid ideig tartó volt. A forradalmat brutálisan felszámoló sztálini gépezet nem ismert kegyelmet. Harminchárom év választ el bennünket a véres, tragikus eseményektől. Ma is elevenen él bennem börtönéveim napja, és a halálos cellákban eltöltött 11 hónap, ahol mindnyájan vártuk kivégzésünk napját.

Ez idő alatt nem egy drága barátomnak voltam utolsó útitársa, akiknek, átölelve őket, mondtam egy utolsó isten hozzádot. Egy sem volt köztük gyáva. Mindegyik bátran ment élete utolsó útjára, ahonnan soha többé nincs visszatérés. Mindnyájan elbúcsúztak szeretteiktől, és fennhangon kiáltották a rideg börtönfalak között döbbenetesen ható szavakat: *a hazámért halok meg!* Mártírhalált halt bajtársaim szavai hagyatékként maradtak ránk, melyek köteleznek bennünket, elsősorban arra, hogy méltó búcsút vegyünk tőlük. Búcsút vegyünk a *Nagy Józsefek*től, a *Szabó Lajos*októl, *Bárány János*októl, *Angyal* Istvánoktól és *Szirmai* Ottóktól és a többi sok száz magyar kivégzett bajtársunktól. A ránk maradt utolsó hagyaték másodsorban kötelez bennünket e búcsúperceinkben arra, hogy azt az örökséget, amit nekünk átadtak, tovább folytassuk, és vigyük mindaddig, míg hazánk egy közös kibontakozás reményében újra nem lesz teljesen független és szabad. Itt, az emlékmű alapköve előtt, a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége nevében esküszöm, hogy folytatjuk a veletek közösen megkezdett utat. Kérem a jó istent, adjon számotokra örök békét ebben a 301-es parcellában, ahol a hóhérkezektől megszabadulva jeltelen sírokban álmodjátok örök álmotokat a szabadságról és a nemzetről. *Ígérjük, hogy a szabadságban újraépülő nemzet mindig őrködni fog békés álmotok felett.*

*

Ezt követően *Fónay* Jenő, a Politikai Foglyok Szövetségének elnöke mondott búcsúszavakat.

Fónay Jenő:

Az emlékmű hirdetni fogja az áldozatok dicsőségét

Október 23. 1848 óta nemzetünk történelmének legfényesebb csillaga. Feltámadott a tengernyi nép. Megunta jármát, az utcára ment, a térre ért, semmibe vette a hírhedt elnyomót, s az újságfáklyák lángjainál követelte a kormányba Nagy Imrét. Fény lett a nap. Sugárzott a rengeteg felszabadult arc, győzött a szent, nagy akarat. Megtisztulva az annyiszor elátkozott múlt minden sötétjétől ölelkezett végre a magyar. Az új miniszterelnök már Imre bácsi lett. Maléter ezredes, a Palink, mire visszaérkezett a házba, már ő volt a honvédelmi miniszter. Gimes a mi Miklósunk lett, Szilágyi a Józsink, és a gondos Losonczy a Géza bátyánk, szinte percek alatt. Ezek a felejthetetlen hősök, akik megteremtették az új világ alapjait, akik elsöpörték Imre bácsi útjából az akadályt, már csak a féltett rendet vigyázták, hogy boldoguljon, független és szabad legyen az ország. Azonban nem is titokban egyre gyűlt a vész azon a novemberi első vasárnapon, bizonyítva, hogy nekik nem ünnep az ünnep, újra berontottak a félelmetes erők, s lánctalpaik alá gyűrték a felszabadulást. S ha ezzel vége lett volna, ha akkor ember marad az ember, ma nem lennénk itt, a temető sarkában. A gyűlölet

sötétje újra bizonyított. Annyi korábbi szenvedés és vér után újra bitóra küldte a legjobbakat, elárulva a tiszta és szent ügyet, gonlolatot és minden jobbító akaratot. Három évtizeden keresztül barangoltunk, a bebádogozott ablakok sötétjébe kényszerítve mindent, ami szép volt, ami jó, mindent, ami a magyar föld talajából táplálkozott. De talán mégis megérlelt valamit az idő. Talán az elhantoltakból, drága mártírjainkból fakadt ki a mag, mintha újra ölelkezni kezdene valami békességes szándék, valami jobbító akarat. Búcsúzunk. Végső búcsút veszünk most már. Imre bácsi, Palink, Miklós, Józsi és Géza bátyánk, eleresztjük kezeteket, kérve, adjátok át nekik a szeretet most, hogy visszamentek hozzájuk. Imre bátyánk, kérlek, fogd meg ott lenn a kezüket, s úgy add át eskümet: esküszünk, hogy soha nem felejtünk, hogy nem állunk meg addig, amíg tisztán nem ragyog '56 és az áldozatok csillaga. Szorítsd őket magadhoz, ahogy mi és a nemzet zárt szívünkbe mindannyiótokat. A magyarok istene vigyázzon rátok és ránk. S az emlékmű, melynek most leraktuk az alapjait, hirdetni fogja hálás népünk szeretetét és a felejthetetlen áldozatok dicsőségét. Most már nyugodjatok békében. Isten veletek. Éljen szép hazánk, az oly régóta álmodott független és szabad Magyarország. Búcsúzom tőletek, drága bajtársaim. Úgy, ahogy ti búcsúztatok tőlünk ott fenn a fogház-golgotán.

Fónay Jenő beszédét követően lerakták a jövendő emlékmű alapkövét. Az emlékmű pályázati terveit a Budapest Galériában október 23. és november 4. között állítják majd ki. Ezután külön egyházi szertartáson búcsúztak *Szegedi Flóriántól, Czakó Andrástól, Kósa Páltól* és *Szelepcsényi Istvántól*, akik még jeltelen sírokban nyugszanak. Végül a különböző felekezetek papjai ökumenikus imát mondtak, és megáldották a 301-es parcellát.

*

A szertartás befejezéseként a *Szózat* hangjaira Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál, Szilágyi József és az ismeretlen forradalmár koporsóját *egyidejűleg* engedték le a sírgödrökbe. A behantolás után a sírokat elborították az *emlékezés*, a kegyelet koszorúi, virágai.

Ezzel fejeződött be a méltóságteljes, fegyelmezett, békés kegyeleti ünnepség.

A családi gyászszertartást követően megnyíltak a rákoskeresztúri Új köztemető kapui. Az esti órákban sokan hozták el Nagy Imre és mártírtársai frissen hantolt sírjaihoz a megemlékezés virágait.

Azok, akik pénteken nem juthattak el a már nemzeti emlékhelynek számító 301-es parcellához, a következő napokon róhatják le kegyeletüket a végső nyugalomra helyezett Nagy Imre és mártírtársai sírjánál.

*

A végső tiszteletadásról lapunkat Kurcz Béla, Zay László és az MTI tudósította.

Megemlékezések országszerte

Nagy Imre-szoborral gazdagodik a főváros. Kilár István tavaly Párizsban elhelyezett Nagy Imre-portréjának másolatát Párizs város tanácsa júliusban adja ajándékba Budapest tanácsának.

*

Öt percre megállt az élet tegnap, pénteken Szeged központjában, a Széchenyi téren. A gépkocsik, az autóbuszok dudáltak, a villamosok csilingeltek, az emberek vigyázzba álltak az 56-os forradalom egyetlen szegedi áldozata, *Schwarcz Lajos* emlékére. Több száz ember gyűlt össze a Takaréktár utcában azon a helyen, ahol a 18 éves munkást 1956. október 26-án, délelőtt 11 órakor lelőtték. Gyertyát, virágot, koszorút tettek a szegediek a gyilkosság színhelyére. A Magyar Demokrata Fórum helyi szervezetének képviselője, *Kovács Zoltán*, a Juhász Ferenc Tanárképző Főiskola professzora a tömeg előtt rövid beszédet tartott. Felidézte a népfelkelés szegedi eseményeit, és rámutatott arra, hogy jó lenne, ha megnyugtatóan tisztáznák Schwarcz Lajos halálának körülményeit. Ugyanis a mai napig nem eldöntött tény, vajon az épületről visszapattant géppuskagolyó végzett-e vele, vagy a tudatosan ráirányított fegyver okozta halálát. Az egykori szemtanúk közül többen állították, akik ott voltak a megemlékezésen, hogy azon a tragikus napon a katonaság csak a levegőbe lőtt figyelmeztetésként. Kovács Zoltán professzor szólt Nagy Imre történelmi szerepéről is, hangsúlyozta, külön hálával tartozik neki a magyar nép, mert november 4-én is békét hirdetett és a beözönlő szovjet csapatok ellen nem vezényelte a magyarságot. Így elkerülhetővé vált a fölösleges véráldozat.

A Tisza-parti város egyetemi negyedében levő Aradi vértanúk téren a szegedi Ellenzéki Kerekasztal kopjafát állított. A helybeliek reggeltől estig ezen a helyen is tisztelegtek az 1956-os mártírok előtt és elhelyezték a megemlékezés virágait. Az egész város külsőségekben is kifejezésre juttatta tiszteletét az 56-os hősök előtt, hiszen nagyon sok lakóépületre és intézményre kitűzték a nemzetiszínű és a gyászlobogót, az emberek pedig fekete kokárdát viseltek ruházatukon. Este az egyházak gyászmisét tartottak a város templomaiban.

(halász)

*

A baranyai megyeszékhelyen tíz percig zúgtak az ódon belváros templomainak harangjai az 1956-os mártírok emlékére. A forgalomban haladó gépkocsik jó néhánya megszólaltatta dudáját. Számos üzemben, munkahelyen egyperces gyászünnepet tartottak. A nemzeti és gyászlobogót lengette a szél Pécs közintézményei, vállalatai, intézményei falán. Az MSZMP Baranya Megyei Bizottságának székháza előtt is, a megyei párttestület csütörtöki döntése értelmében.

A baranyai megyeszékhelyen már a gyásznap előestéjén, csütörtökön megemlékeztek az 1956-os forradalom mártírjairól és ártatlan áldozatairól. A Baranya Megyei Ellenzéki Kerekasztalhoz tartozó szervezetek a Dóm téren, a székesegyház előtt tartották ökomentikus gyászszertartással egybekötött nagygyűlésüket, amelyen mintegy háromezren vettek részt szerte a megyéből. Annak a gyászszertartásnak is — az alkalomhoz illően — különös hangulatot adott a szemerkélő eső, mint ahogy tegnap délután is különösen szomorúvá és aggodalmat sugárzóvá tette a mediterrán jellegével büszkélkedő város képét, hangulatát.

(d. l.)

Aki tehette, Bács-Kiskunban is a televízió képernyőjén vagy a rádiót hallgatva követte a tegnapi gyászszertartást. Az üzemekben, a földeken fennakadás nélkül folyt a munka, itt-ott felfedezhető volt a történelmi esemény iránti közömbösség is. A délelőtti órákban például sorra hívták Kecskemét különböző körzeteiből a megyei lap szerkesztőségét, hogy körzetükben áramszünet van. Mint kiderült, az áramszolgáltató szakemberei a terv szerinti transzformátorcserékhez fogtak egyszerre több helyen. A tiltakozó telefonok hatására a munkálatokat abbahagyták, s legkésőbb délre mindenütt helyreállt az áramszolgáltatás.

A kecskeméti Főtér a déli órákban megszokott képét mutatta. Fél egykor megkondultak a főtéri templomok harangjai, a távolból pedig autókürtök, gyári szirénák hangja hallatszott. A járókelők megálltak egy percre, tisztelegve a mártírok emléke előtt.

Nemzetiszínű és fekete zászlókkal fellobogózott középületekkel, hétköznapi munkáját végezve, csöndesen, kegyelettel emlékezett a Kiskunság népe a gyásznapon.

(lovas)

*

Salgótarjánban nemzetiszínű és gyászlobogók lengtek a középületeken, a városközpontban fél egykor a harangszó jelére leállt a forgalom, az autóbuszok és a gépkocsik vezetői hangos dudaszóval tisztelegtek Nagy Imre és mártírtársai emléke előtt.

Nógrádban az áramszolgáltató vállalat előre elhatározott hálózatkarbantartást is elhalasztott, hogy az érintett település lakossága is nyomon követhesse a temetés élő közvetítését. A Magyar Demokrata Fórum balassagyarmati szervezete az esti órákra a város temetőjébe hívta mindazokat, akik emlékezni kívánnak 1956 áldozataira.

(kelemen)

*

Szeghalmon, a Kossuth téren kopjafát állítottak az 1956-os októberi népfölkelés során elesettek, és a felkelés leverését követően koncepciós perekben igazságtalanul elítéltek emlékére. A kopjafát a Szeghalmi Demokrata Kör, a HNF és a Demisz városi bizottsága, az MSZMP helyi reformköre, a Sárrétudvari Múzeum Baráti Köre és a városi tanács közösen állította.

*

Érsekcsanádon, Losonczy Géza szülőfalujában emléktáblát avattak, a helyi temetőben levő családi síron. Az emléktáblát a református egyház készítettette, az 1957. december 21-én börtönben elhunyt mártír tiszteletére, annak szimbólumául, hogy a Nagy Imre-kormány államminiszterének egykor az volt a kívánsága, hogy ebben a sírboltban nyugodjon. Az érsekcsanádi lelkész fiának emlékére este hét órakor istentiszteletet is tartottak.

*

A nemzetiszínű zászló mellett fekete gyászlobogó lengett Nagy Imre és mártírtársai temetésének napján Szabolcs-Szatmár megye valamennyi közintézményén. A térség küldöttei ott voltak a budapesti gyászszertartáson, képviseltette magát a megyei pártbizottság, a megyei tanács, valamint számos más politikai és társadalmi szervezet is. A nyíregyházi temető 28-as parcellájában, ahol eddig jeltelen sírban nyugodott a két szabolcs-szatmári kivégzett, a városi tanács — a család belegyezésével — a nemzeti megbékélés jegyében kopjafával jelölte meg *Szilágyi László* és *Tomasovszki András* nyugvóhelyét. A sírokat megjelölő kopjafákon elhelyezték a tanács koszorúját is. A megye több templomában istentiszteleteken emlékeztek 1956 és az azt követő évek áldozataira.

*

Emlékülést rendezett Nagy Imre és sorstársai tiszteletére Szombathelyen, a TIT székházában az Éhen Gyula Kör. A résztvevők megemlékeztek az 1956-os harcokban, illetve az azt követő megtorlásokban elesettekről és a kivégzettekről, majd az 1956-os győri események egyik résztvevője beszélt a történtekről. Az emlékülésen eredeti dokumentumokat is bemutattak, köztük kilenc, nemrég előkerült fényképfelvételt, amelyek a mosonmagyaróvári tragédia idején, a sortűz előtt, illetve a temetésen készültek.

*

A Budapestre induló hajnali gyorsvonatra a szokásosnál jóval többen szálltak fel tegnap a győri állomáson. Aki a fővárosba indult, annak virág volt a kezében, kabátja hajtókáján meg gyászszalag jelezte az úti célt. A budapesti gyászszertartás órái alatt Győr polgárai látszólag megszokott életüket élték. Csak látszólag, mert a munkahelyeken az üzletekben, irodákban, a kórházi szobákban mindenütt hallgatták az emberek a fővárosból érkező rádiótudósításokat, az áruházak kirakataiban bekapcsolt tévékészülékek előtt hosszan elidőztek a járókelők. A lakótelepen a nyitott ablakokból kihallatszott az áldozatok nevének sorolása. A lajstrom fájdalmasan visszhangzott az utcákon. Teljes nyugalom honolt a városban, a házakon nemzetiszínű és fekete lobogókat lengetett a szél. A déli harangszó után érezhető volt, a győriek várnak a nemzeti gyászt kifejező jelképre. És pontban fél egykor a város minden templomában megkondultak a harangok. A várost átszelő nemzetközi főútvonalon megállt a forgalom. Az emberek kisebb csoportjai a Himnuszt énekelték az utcákon. Győr lakói együtt gyászolták az ország népével a nemzet mártírjait.

Délután négy órakor a Szentlélek templom előtti téren a Demokratikus Akció Szövetség tagjai emlékeztek a népfelkelés mosonmagyaróvári és győri áldozataira, *Szigethy Attilára, Földes Gáborra* és *Tihanyi Árpádra*. Az esti órákban apró lángok gyúltak a város lakóházainak ablakában és a templomok oltárai előtt.

(mónus)

Zászlók, kürtök, emlékezet

A Történelmi Igazságtétel Bizottsága arra is kérte a társadalmat, hogy a temetés napján nemzetiszínű és fekete lobogókat tűzzenek ki az épületekre. Nos, tegnap délelőtt bizony *felemás képet mutatott* a főváros. A Frankel Leó utcában például majd minden házat felzászlóztak, néhány száz méterrel távolabb az óbudai lakótelep szélső épületei viszont dísztelenek maradtak.

A Duna túlsó oldalán, a Róbert Károly körúton viszont minden középületen látható volt a piros-fehér-zöld és a gyászszín, s ugyanígy festett a Rákóczi út és a Blaha Lujza tér környéke is.

A bizonytalanság — amibe egyes hírek szerint belejátszott az IKV néhány tiltó rendelkezése is — tehát vizuálisan is érzékelhető képet mutatott. Sokan gondolták úgy, hogy érzéseiket, véleményüket nem osztják meg másokkal, és inkább a televízió képernyőjén nézik a temetési ceremóniát. Ennek jeleként hetek óta először megszűntek a Belváros forgalmi dugói, s valahogy levegősebb lett Budapest.

Fél egy előtt néhány perccel megteltek a Blaha Lujza tér környéki házak ablakai. A kíváncsiak, meg azok, akik az utcán voltak, láthatóan vártak valamire. Megáll-e az élet fél egykor az utcán?

Nos, megállt! Először csak egy autókürt hangja hallatszott, aztán pillanatokon belül több tucat jármű vezetője nyomta a dudát. A főváros talán legforgalmasabb kereszteződésében, függetlenül attól, hogy pirosat avagy zöldet mutatott a jelzőlámpa, szinte vezényszóra megállt a forgalom. Egyik-másik vezető a kocsiból kiszállva emlékezett, megállt a munka a nagy élelmiszer-áruház előtt rakodó teherautó környékén, és mozdulatlanok maradtak az autóbuszok is.

Hasonlóképpen állóképpé szelídült a szökőkút környéke, ahol majd minden sietős ember megtorpant, s az aluljáró lépcsőjén is nyugalom lett. Szokatlan volt ez a kép: egy világváros szívverése harminc másodpercre kihagyott...

Aztán elindult a hetes busz és rögtön utána a többi jármű, meg az emberek is. Elmúlt a pillanat, megszűnt a varázslat, az élet filmje tovább pergett, csak az emlékezet negatívjáról hívhatók le a képek, amelyek remélhetően soha nem halványulnak el.

(d. d. l.)

A Hősök terére figyelt a világ

Elfogultság és túlzás nélkül állítható, hogy június 16-án, hazánkra, a Hősök terére figyelt a világ. Nagy Imre és mártírtársainak gyászszertartásáról újságírók százai tudósították a külföldet. A tévé- és rádióállomások, a nagy hírügynökségek, a legnevesebb világlapok mind saját munkatársaival voltak jelen a pénteki budapesti temetésen. A gyász és a megbékélés napját „méltóságteljes”, „megrendítő”, „felemelő” jelzőkkel illették a tudósítók, akik szerint június 16. a demokratikus kormányzásba való békés átmenet kezdetét, s egyben a sztálinizmus végét jelenti hazánkban.

Moszkva

A *Majak* szovjet rádióállomás péntek délelőtti nemzetközi hírösszeállításában a szovjet hírügynökség jelentése alapján beszámolt *Nagy* Imre és a vele együtt kivégzettek újratemetéséről Budapesten. A rádió műsorvezetője hozzátette, hogy Nagy Imre és társai tevékenységének újraértékelése az utóbbi időben a magyar sajtó egyik központi témája.

Bár a jogi rehabilitáció még hátravan, az *állampolgári rehabilitáció befejezett tény* — folytatódott a tudósítás. Utalt arra is, hogy a kormány *kezdeményezte* minden 1956-ban ártatlanul elítélt jogi rehabilitálását.

A Hősök teréről sugárzott *terjedelmes* tudósításban foglalkozott a szovjet televízió péntek esti híradója Nagy Imrének és társainak gyászszertartásával. A Vremjában a budapesti tudósító ismertette a kormánynak a temetéssel foglalkozó álláspontját, majd kitért Nagy Imre politikusi pályájának utolsó szakaszára. Nagy Imre *ellentmondásos személyiségként* tevékenykedett 1956 ismert eseményeiben — mondta a tudósító.

A gyászszertartásról beszámolva a *TASZSZ* hírügynökség budapesti tudósítója úgy fogalmazott, hogy néhány szónok *nyílt szovjetellenes kirohanást* engedett meg magának. Ekképpen idézte *Rácz Sándor*nak, a Nagy-budapesti Munkástanács egykori elnökének szavait: „A szovjet csapatok magyarországi jelenléte volt az egyik fő akadálya annak, hogy a magyar szabadság felvirradjon (1956-ban).”

A tudósító idézett *Orbán Viktor*nak, a Fidesz *képviselőjének* szavaiból is, aki — mint a szovjet újságíró fogalmaz — vállalkozott arra, hogy az egész magyar ifjúság nevében szóljon. Orbán a kommunista diktatúra megdöntésére szólított fel és kijelentette, hogy a demokrácia és a kommunizmus összeegyeztethetetlen — emelte ki a tudósító.

Prága

„A tudományos múltértékelés szükségessége” címmel közölt összeállítást pénteken a pozsonyi *Új Szó* Nagy Imre életútjáról és szerepéről az 1956-os eseményekben. A magyar nyelvű szlovákiai pártlap lényegében a *Novoje Vremja* című szovjet hetilap, illetve a *Rudé Právo* és a pozsonyi *Pravda* korábban megjelent cikkeit ismertette.

Az Új Szó kiemelte, hogy a Novoje Vremja vitatja a népfelkelés minősítés helyességét az 1956-os eseményekkel kapcsolatban és azt is, hogy a szovjet hetilap szerint Nagy Imre határozatlansága és külpolitikai tévedései elmélyítették a válságot.

A csehszlovák televízió műsorát megváltoztatva még csütörtökön este az 1956-os eseményekkel foglalkozó külön programot sugárzott. Bevezető kommentárjában azt hangsúlyozta, hogy a június 16-i gyászszertartás a maga módján Nagy Imre rehabilitálása és ez a magyar társadalomban zajló bonyolult *folyamatok* egyik eredménye. A csehszlovák televízió szerint a kegyeleti szertartás bizonyára nem zárja le annak a bonyolult korszaknak az értékelését, amelyet a szocializmus megújítására tett erőfeszítések, de *a fegyveres és véres ellenforradalmi megnyilvánulások* egyaránt jellemeztek.

Igen élesen bírálta a magyarországi fejleményeket egy csehszlovák ideológus, a helyzetet úgy minősítve, hogy Magyarországon a szocializmus megújításának zászlaja alá nem egy esetben annak ellenzői, az *ellenforradalmi erők állnak*.

Jan *Fojtik*, a CSKP KB ideológiai kérdésekben illetékes titkára kijelentette: Nagy Imre gyászszertartásában bizonyos nyugati körök szívesen látnák a szocializmus szimbolikus temetését. Fojtik bírálta a más szocialista országokban zajló reformfolyamatokat és konkrétan a magyarországi fejleményeket. A kb-titkár megvádolta a Nyugatot, hogy azért támogatja némely szocialista országban a Nyugat által radikális reformokként jellemzett folyamatokat, mert a szocialista rendszer elkövetkezendő szétesését látja azokban: a szocializmus végének kezdetét, annak az útnak az elejét, amelynek a kapitalizmus restaurálásához kell vezetnie.

„Reméljük, hogy a szocializmus iránt elkötelezett erők mobilizálódnak a Magyar Népköztársaságban. Ezt őszintén kívánjuk és bizonyára nem csak nálunk kívánják ezt a haladó emberek.”

Bonn

Helmut *Kohl*, az NSZK szövetségi kancellárja péntek délelőtt parlamenti kormánynyilatkozatában kijelentette: Magyarországon éppen az utóbbi napokban új lendületet kapott a reformfolyamat: az állami párt, az ellenzék és más társadalmi csoportok jövőbe mutató megállapodásban *a magyarok hitet tesznek a népszuverenitás és a szabad választások mellett*.

Willy *Brandt* bundestagi beszédében lerótta kegyeletét Nagy Imrének temetése alkalmából. Nagy taps közepette kijelentette: ha nem kellett volna itt lennem ezen a parlamenti vitán, akkor most szívesen ott lennék Budapesten, ahová volt meghívásom is. Ott most — demonstratív és megrendítő módon és legalábbis jelképes értelemben — *leküzdötték Európa háború utáni történetének egyik legvisszataszítóbb jogtiprását* — jelentette ki az SPD-politikus tapsvihar közepette.

Genscher alkancellár és külügyminiszter megállapította: gondolatban ma mindenekelőtt Budapesten vagyunk. Egy kis, bátor nép Nagy Imrében annak a férfinak adja meg a végtisztességet, aki e népnek már 33 évvel ezelőtt több emberséget és nagyobb szabadságot akart biztosítani.

Berlin

Nagy Imre és társai temetéséről szóló rövid tudósításában az *ADN*, az NDK hírügynöksége azt írja, hogy az 1956-os eseményekkel kapcsolatban *hazaárulás vádjával halálraítélt politikusok* temetése alkalmából tartott nagygyűlésen *heves támadások* érték az MSZMP-t és a Szovjetuniót. Az ellenzéki szervezetek nevében megemlékezők Magyarországnak a Varsói Szerződésből történő kilépését és egy független Magyarország megteremtését követelték — írja az ADN.

Párizs

„A magyarok a jelek szerint nem felejtették el sem 1956-ot, sem Nagy Imre szerepét benne... A nyugodt forradalom motorjának tekinthető kommunista vezető rehabilitálása a másik Európában folyó változások lényeges jele. Egyben a magyar kommunizmus kudarcéé, amit a pártban folyó *testvérharc illusztrál*” — írta pénteki számában a *Libération* című francia lap, mely az 1956-os felkelés korabeli fotóival illusztrált *négy oldalát* szentelte az eseménynek.

Adam *Michnik*, a választásokon győztes lengyel Szolidaritás ideológusa úgy nyilatkozott a lapban, hogy a budapesti temetés „jelentősége túlszárnyalja *Magyarország politikáját*... Döntő fordulatról van szó. Számunkra, akik a másik Európa világában élünk, olyan esemény ez, ami gyökeresen és remélem, tartósan módosítja a bűnösségről, az igazságról, a méltóságról és a nemzeti szuverenitásról alkotott fogalmainkat”.

A tekintélyes *Le Monde* címoldalán indította budapesti tudósítását „Magyarország ördögűzi múltját” címmel. A tudósítás idézett a kormány nyilatkozatából és rámutatott, hogy a kormány és az Országgyűlés már rehabilitálta, a párt *még nem Nagy Imrét*.

„Két nappal az ellenzékkel a demokráciába való átmenetről szóló tárgyalások megnyitása után a hatalom úgy döntött, hogy megragadja ezt az alkalmat egy másik nagy művelet, a nemzeti közmegegyezés beindítására.” — írta a Le Monde.

London

A Magyarország iránt hagyományos barátsággal viseltető Lord Viscount Rothermere lapja, a Daily Mail vezércikkében fejezi ki együttérzését a magyar néppel és azzal a reményével, hogy „a mai temetés *előhírnöke lesz a megszolgált nemzeti megújulásnak*”.

„Magyarország ellensége hősként kerül végső nyugvóhelyre” címmel közli budapesti tudósítását a *The Independent*. A tudósító megjegyzi, hogy a Magyarország című hetilapban folytatásokban közölt nyilatkozatának legújabb részében *Kádár János* először jelentette ki nyilvánosan: *lelkiismeret-furdalást érez Nagy Imre kivégzése miatt és az ő tragédiáját saját személyes tragédiájának is tekinti*.

Bécs

Az osztrák televízió pénteken délelőtt fél tizenegytől *két és fél órás egyenes közvetítést* sugárzott Nagy Imrének és sorstársainak a Hősök terén lezajlott gyászszertartásáról és az ott elhangzott beszédekről. A műsor egyik kommentátora, *Lendvai* Pál, az ismert osztrák publicista többször felhívta a figyelmet a budapesti megmozdulás *méltóságteljes voltára*, résztvevőinek imponáló fegyelmezettségére.

A nap folyamán az osztrák rádió mindegyik programjának híradásaiban, este pedig a televízió híradójában vezető helyet foglaltak el a budapesti gyászünnepségről és temetésről szóló beszámolók.

Róma

Szinte valamennyi olasz lap küldött különtudósítót Budapestre. A rádió és a televízió rendkívüli kiadásokban, dokumentum-összeállításokkal számolt be pénteken a budapesti temetésről. „A késői tiszteletadás az 1956-os felkelés vezetője előtt gyógyír egy fájó sebre, egyben kötelező állomás a demokrácia és a politikai pluralizmus megteremtéséhez vezető úton” — írta a *Corriere della Sera*.

Moszkvai tudósítónk telexe

A Memorial Társaság szolidaritási dokumentuma

Pénteken az esti órákban kis csoport gyülekezett az ezen a napon *kordonnal körülvett* moszkvai magyar nagykövetségnél. A készenlétbe helyezett rendőrök száma jóval meghaladta a szovjet Memorial Társaság moszkvai csoportja által szervezett gyülekezés mintegy két tucat résztvevőjét. (A Memorial elsődleges feladatának tekinti a sztálini bűnös nyilvánosságra hozását, adatok gyűjtését a represszió áldozatairól. (Körülbelül egyórás csendes beszélgetést követően a jelenlevők egy kézzel írott dokumentumot írtak alá, amelyben szolidaritásukról biztosították a magyar népet a sztálini represszió, '56. és az azt követő évek áldozatai miatt és kifejezték támogatásukat a szabadságért, függetlenségért, demokratizálódásért folytatott törekvésekben. A csoport képviselői átadták nyilatkozatukat *Németh* János követségi sajtóattasénak, aki megígérte, hogy továbbítja azt a magyar kormánynak. A megemlékezés ezzel véget ért, a csoport tagjai csendben szétszéledtek.

—t —r

Rendezvények külföldön

A Magyar Szabadságharcosok Szövetsége pénteken koszorúzást rendezett a párizsi Pere Lachaise temetőben az 1956-ban kivégzettek emlékére.

Madridban állampolgári megemlékezést tartottak pénteken — a budapesti szertartással egy időben — a Spanyolországban dolgozó magyar kiküldöttek és családtagjaik. Az összejövetelt az MSZMP madridi alapszervezete kezdeményezte. A kormány Nagy Imréről és mártírtársairól kiadott közleményét a spanyol fővárosban hivatalos tárgyaláson tartózkodó *Kovács László* külügyminisztériumi államtitkár ismertette a kolónia tagjai előtt.

Köszönet a rendezőknek

(ÖS) A Magyar Demokrata Fórum országos elnöksége köszönetét és elismerését fejezi ki helyi szervezeteinek, és mindenekelőtt az MDF azon háromezer tagjának, akik a rendezés, a rendfenntartás felelősségteljes munkáját vállalták és kiválóan elvégezték 1989. június 16-án a Hősök terén, az 1956-os magyar forradalom és nemzeti felkelés mártírjainak búcsúztatásán.

Az MDF országos elnöksége ugyanakkor köszönetet mond minden résztvevőnek, aki méltóságteljes magatartásával és megértésével segítette a rendezőket.